

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Kristýna Žáková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dekolonizace britské střední Afriky a její problémy

Kristýna Žáková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Dekolonizace britské střední Afriky a její problémy

Kristýna Žáková

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, srpen 2012

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce PhDr. Lindě Piknerové za poskytnutí svého času, odborných rad a věcných připomínek při zpracování mého tématu.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Velká Británie a kolonialismus	4
3	Africký jih	7
3.1	Jižní Rhodesie	8
3.1.1	Koloniální správa	9
3.1.2	Život v Jižní Rhodesii.....	10
3.2	Severní Rhodesie.....	11
3.2.1	Pod britskou nadvládou	12
3.3	Ňasko	13
4	Cesta k nezávislosti.....	16
4.1	Federace Rhodesie a Ňaska	17
4.1.1	Federace obhajovaná Brity	19
4.1.2	První volby.....	19
4.1.3	Politická a ekonomická situace Federace	21
4.1.4	Sílicí protesty	22
4.2	Rozpad Federace	25
4.3	Zambijská republika	27
4.3.1	Koncept zambianizace.....	27
4.3.2	Zahraníční a domácí politika	28
4.3.3	Hospodářství a ekonomika Zambie.....	30
4.4	Republika Malawi	33
4.4.1	V hlavní roli zemědělství.....	33
4.4.2	Politika H. K. Bandy	34
4.4.3	Současná situace v Malawi.....	35
4.5	Republika Zimbabwe.....	37
4.5.1	Začátek černošské politiky	39
4.5.2	Země pod vedením Roberta Mugabeho	41
5	Závěr	44
6	Seznam literatury	46
7	Internetové zdroje	48
8	Resumé.....	49
9	Přílohy.....	50

1 Úvod

Téma dekolonizace britské střední Afriky je zajímavé, protože se tady Velká Británie snažila o vytvoření federace, která však nedopadla úspěšně. Federace se rozpadla na dva černošské státy a jeden, kterému vládla bělošská menšina, kde moc nakonec převzal v roce 1980 Robert Mugabe, který se stal premiérem a později i prezidentem Jižní Rhodesie, ze které se později stalo Zimbabwe.

Každá koloniální mocnost přistupovala ke svým územím z jiné perspektivy. Britové kolonizovali cizí půdu hlavně kvůli zisku nových území a trhů, kde by mohli uplatnit své výrobky, a to zvláště po první světové válce, která „zpusťovala“ britské hospodářství. V době budování Britského impéria se Britové snažili územními zisky spíše dát na odív svoji výjimečnost a velikost. A právě oblast britské střední Afriky byla místem, kde byl zájem Britů výrazně motivován ekonomickými zisky a hodnotou území, jelikož tyto země zaujímaly strategickou pozici mezi tehdejšími německými a portugalskými koloniemi. Všeobecně však dekolonizace v Africe probíhala jinak než třeba v Britské Indii, byla uspěchaná a nástupnické státy na to nebyly většinou úplně připraveny. Historie a postupné obsazování dnešního Zimbabwe, Zambie a Malawi, jejichž dobová mapa z 30. let 20. století se nachází v přílohách, měly mnoho společného, proto bude značná část dějin těchto států věnována jen jednomu z nich, a to Zimbabwe. Pro snadnější orientaci bude tato historie řazena chronologicky.

Po první světové válce začínal v koloniích růst odpor proti britské nadvládě a po druhé světové válce už nemohlo Spojené království udržet kolonie z několika důvodů. Britové nebyli schopni posílat do kolonií vojáky a udržet tak vzestup nacionalismu na uzdě, byli ekonomicky závislí na USA, které tlačily na dekolonizaci, a také chyběla politická vůle k udržení impéria.

Rozsáhlé území, které zabírají dnešní nezávislé státy Zimbabwe, Zambie a Malawi, má rozlohu 1 261 674 km². (viz. mapa č. 3) Jsou tedy společně přibližně pětkrát větší než Británie, která území spravovala zhruba tři čtvrtě století jako jednu z mnoha součástí své koloniální říše. Hranice všech tří států byly vytvořeny koloniálními velmocemi bez ohledu na etnické složení obyvatelstva či tradiční svazky

na konci 19. století a až na nepatrné úpravy kopírují hranice tehdejších koloniálních území dodnes. V hranicích koloniálních území Matabelsko a Mašonsko (spojených následně v Jižní Rhodesii) se nachází dnešní Zimbabwe; Barotsko (respektive Severozápadní Rhodesie) a Severovýchodní Rhodesie spojená následně v Severní Rhodesii tvoří dnešní Zambii, a Ňasko (zpočátku krátce nazývané Britská střední Afrika) se stalo dnešním Malawi. (Hulec – Olša jr., 2008: 5)

Informace ke zpracování tématu bakalářské práce budu čerpat z literatury, z odborných článků a elektronických zdrojů. V textu budu používat i literaturu z doby 60. – 80. let, u které musím brát v potaz, že by mohla být tendenční a politicky zaujatá vzhledem k dříve probíhající situaci na mezinárodním poli, nicméně její použití k dosažení cíle práce považuji za nezbytné. Také bude zajímavé sledovat tehdejší pohled a náladu autorů na politiku „západních“ států vůči dekolonizovaným zemím. Přesný výčet literatury a internetových zdrojů bude uveden na konci bakalářské práce.

Cílem předkládané práce je zmapování a průběh dekolonizace Středoafriické federace z historického hlediska a naznačení dalšího vývoje samostatných států po získání nezávislosti. Dále se také zaměřím na to, zda dekolonizace ovlivnila další směřování nástupnických států, což bude zhodnoceno v závěru.

Svoji práci rozdělím do tří základních částí. V první části textu, ještě před samotnými specifiky britského kolonialismu, se zaměřím nejprve na obecná specifika kolonialismu. Následně tedy objasním hlavní znaky britského kolonialismu, metody a postupy Velké Británie během kolonizování a také formy ovládaných území. V druhé části se budu věnovat tomu, jak Velká Británie společně s britskými obchodními společnostmi pronikala do vnitrozemí jižní Afriky, a také povaze obsazování území dnešní Zambie, Zimbabwe a Malawi. V třetí části textu se budu zabývat vznikem Středoafriické federace, která byla projektem Britů a která se měla stát součástí transformovaného Commonwealthu, a průběhem jejího rozpadu. Středoafriická federace vznikla roku 1953, ale rozpuštěna byla už deset let poté. Tato federace se rozpadla na tři samostatné státy, a to Zambii, Malawi a Zimbabwe, kdy poslední jmenovaný stát získal oficiální nezávislost až v roce 1980. V závěru zhodnotím průběh

dekolonizace Federace, která je cílem práce. Dále jak se státy s dekolonizací vypořádaly, a také to, jak se vyvíjejí dodnes v kontextu jejich dekolonizace a jaká je jejich současná situace.

2 Velká Británie a kolonialismus

Dříve nežli budu hovořit o britském kolonialismu, je nutné se krátce zaměřit na obecná specifika kolonialismu. V polovině 19. století byla Afrika kromě několika pobřežních základen poslední nepopsanou mapou v imperiálním atlase světa. Severně od Kapska se britské državy omezovaly na západní Afriku: Sierru Leone, Gambii, Zlatonosné pobřeží a Lagos. Po roce 1880 se z deseti tisíc afrických kmenových království stalo čtyřicet států, z nichž se šest nacházelo pod kontrolou Evropanů. Do roku 1914 celý světadíl patřil té či oné evropské vládě. (Výjimkou byla Etiopie a také Libérie, která byla částečně americkou kolonií.) (Ferguson, 2002: 223)

Mocnosti si v koloniích zajišťovaly kontrolu celého hospodářství, neboť měly v rukou finance, zahraniční obchod, značnou část půdy, nejdůležitější zavlažovací systémy, námořní dopravu, železnice, hospodářská odvětví spojená s těžbou průmyslových surovin a s produkcí potravin (jako např. nafta, barevné kovy, uhlí, kaučuk, bavlna, jita, rýže, atd.). Tyto produkty se dostávaly do popředí a bojovalo se o jejich ovládnutí. (Stamberger, 1963: 86)

Zásadou britské koloniální politiky bylo získat co nejvíce při vynaložení co nejmenších prostředků. To vyžadovalo samostatný a odlišný přístup k problémům každé kolonie. Metody používané ve východní Africe se lišily od postupu ve střední Africe a byly rozdílné od politiky v západní Africe. I uvnitř každého většího komplexu byly brány zřetele na místní specifika a způsob vlády se lišil podle toho, zda dané území bylo protektorátem či korunní kolonií nebo zda v zemi existovala vyvinutá či méně vyvinutá politická organizace, o niž by se koloniální administrativa opřela. Cílem všech těchto různých metod a přístupů bylo upevnit politickou nadvládu Británie a zmocnit se co největšího bohatství plynoucího z lidských i přírodních zdrojů. Britské panství se v tomto nijak nelišilo od jiných koloniálních mocností. (Hrbek, 1966: 489)

Britové ovládali kolonie nejrůznějšími formami. (Stamberger: 1963: 87) K nejdůležitějším typům patřily korunní kolonie, které byly spravované přímo guvernérem, odpovědným prostřednictvím ministerstva kolonií Britské koruně

(Ramsden, 2006: 421), a kde místní obyvatelstvo nemělo prakticky žádný vliv. (Stamberger, 1963: 87)

Další formou byly protektoráty, což byly území či země, které obsadila silnější mocnost nebo které bylo svěřeno pod její ochranu. (Minogue, 2006: 318) Vyhlášovaly se tam, kde našly místní panovníky ochotné s nimi spolupracovat. Formálními vládci těchto zemí byli místní náčelníci, králové apod., kteří uznali svrchovanost evropské mocnosti. V protektorátech měly místní vlády jistou samostatnost ve vnitřních záležitostech a prováděly prakticky všechny nepopulární nebo nákladné úkony (vybírání daní, staraly se o zavlažovací systémy). O státních financích, zahraničním obchodu, zahraniční politice a o ozbrojených silách rozhodovalo ministerstvo pro kolonie. Angličané s oblibou svá koloniální území rozdělovali na část spravovanou přímo a část spravovanou jako protektorát, zcela v duchu zásady „rozděl a panuj“. (Stamberger, 1963: 88)

Mezi nejdůležitější formy patřily samosprávné kolonie, které se nacházely tam, kde žilo ve větším počtu obyvatelstvo z Evropy, a původní obyvatelé těchto zemí na samosprávě neměli podíl. V Britském impériu se těmto samosprávným koloniím začalo říkat dominia. (Stamberger, 1963: 88) Dominiální status bylo postavení, kterého na počátku 20. století (po zárukách úplné samosprávy) dosáhly pouze kolonie s převážně bílým obyvatelstvem (s výjimkou Jižní Afriky). Do roku 1923 se dominií stala Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Jihoafrická unie, Irský svobodný stát a Newfoundland, v letech 1925-1947 jejich záležitosti řídilo samostatné ministerstvo pro dominia. (Ramsden, 2006: 209) Vnitřní struktura Britského impéria byla složitá a přístup k zemím v Africe byl odlišný od postupu Britů v Asii, respektive v Britské Indii.

Pilířem britského koloniálního systému, na nějž byli Angličané zvláště hrdí a za jehož tvůrce je považován lord Lugard, byla takzvaná nepřímá správa (indirect rule). Nepřímá správa byla založena na několika principech, ve kterých koloniální vláda uznávala tradiční společenskou strukturu, tradiční politické organizace, zvykové právo a zavazovala se nevměšovat se do vnitřních záležitostí africké společnosti. Nad touto

africkou strukturou byla vystavěna koloniální administrativa, která vládla celou kolonií a které podléhali místní panovníci a náčelníci jako nižší stupně správního žebříčku. Tradiční náčelník se změnil v úředníka koloniální správy a přestal být vůdcem své společnosti. Systém nepřímé vlády měl množství rozporů, jež se postupem doby stále zostřovaly a vystupovaly na povrch, avšak cílem bylo konzervovat tradiční společenské a ekonomické vztahy, neboť brzdění rozvoje bylo podmínkou existence kolonialismu. Odchod Afričanů za prací do měst a průmyslových podniků destruoval staré kmenové svazky, na nichž spočívala struktura nepřímé vlády. Nicméně celý tento proces byl v řadě britských kolonií značně pomalý. (Hrbek, 1966: 489-490)

3 Africký jih

Území dnešního Zimbabwe, Zambie a Malawi se dostalo do trvalejšího hledáčku evropských cestovatelů a obchodníků až v polovině 19. století. První zájem o tato území projeví Portugalci, kteří si časem vytvořili několik malých obchodních sídel na dolním toku Zambezi (například v Tete a v Seně). Prvním významným cestovatelem do vnitrozemí dnešní Zambie byl vzdělaný a zcestovalý matematik a nově jmenovaný guvernér Seny Francisco José Marie de Lacerda e Almeida, který se vydal se šedesáti vojáky a čtyřmi stovkami otroků proti proudu Zambezi. Až cesty Davida Livingstona přiměly nejprve Británii a pak i zbytek světa k tomu, aby se začaly o tuto část světadílu více zajímat. Tento skotský lékař se dostal do Afriky na počátku 40. let 19. století. Když se v roce 1859 vydal na další cestu, měl od vlády za úkol hledat nové obchodní možnosti a také chtěl současně podporovat vznik nových misíí. Cesty Davida Livingstona, během kterých si psal deníky, které jsou dodnes zdrojem cenných informací, ovlivnily britskou i evropskou společnost. Působil jako propagátor myšlenek o intenzivnějším zapojení Evropanů (misionářů i obchodníků) do života v povodí řeky Zambezi. Jeho cesty navíc ukázaly, že v doposud neznámých oblastech lze nejen cestovat a obchodovat, ale i dlouhodobě žít. (Hulec – Olša jr., 2008: 102-103)

Pravidelnější kontakt a obchod s přicházejícími Evropany, který poté následoval, měl vliv na tradiční africkou společnost a na dosavadní životní styl černošského obyvatelstva. Misionáři nejrůznějších kongregací se mnohdy stávali také tlumočníky a zprostředkovateli v jednání s ostatními Evropany, navíc mnozí z nich brzy ovládali místní jazyky a nepřímo se tak stávali prvními, kdo postupně pomáhali evropským zájemcům získávat práva na lov zvěře nebo na těžbu surovin. Ti běloši, kteří taková práva získali, si pak osobovali právo na půdu, pod níž se zlato či jiné nerostné bohatství vyskytovalo, hodlali se na ní trvale usadit a obdělávat ji. Jejich představy o takovém právu byly v přímém rozporu se zvyklostmi afrického obyvatelstva, které soukromé právo neznalo, jelikož půda pro ně byla posvátná a náležela celému etniku. (Hulec – Olša jr., 2008: 102-105)

3.1 Jižní Rhodesie

Území dnešního Zimbabwe je obýváno příslušníky kmenů, z nichž nejpočetnější jsou Šonové a Ndebeleové. (Lacina, 1984: 126) Ke konci 19. století se přiosvěřila situace mezi evropskými státy při dělení Afriky a Lobengulovo (nejvyšší náčelník Ndebelů) území se stalo ohniskem mocenských zájmů. Velká Británie, Německo a Portugalsko chtěly rozšířit a scelit svá africká koloniální území a búrští starousedlíci ze sousedního Transvaalu chtěli zabrat území na severu, aby se mohli ještě více zabezpečit vůči Angličanům. (Hulec, 1974: 47)

Od poloviny 19. století se na jih Zimbabwe snažili pronikat poddaní Jejicho Veličenstva královny Viktorie. (Lacina, 1984: 127) Britská vláda zpočátku neměla moc velký zájem o pronikání do vnitrozemí, protože se obávala vysokých nákladů. Jiný názor měl Cecil Rhodes, který zde začal podnikat v těžbě diamantů a vytvořil řadu vlivných obchodních společností. Začal prosazovat ideu, že by se Britové měli stát pány obrovského afrického území, tvořícího souvislý pruh od Kapského Města až po Káhiru. V jeho expanzivních plánech mu mělo pomoci založení soukromé akciové Britské jihoafrické společnosti (British South Africa Company). U britské vlády se začal ucházet o udělení zvláštní koncese, aby se pak mohl v zájmu a pod kontrolou Britské koruny ujmout správy afrického území ve vnitrozemí. Rhodes měl značnou podporu mezi jihoafrickými i britskými obchodníky, kteří mu pomáhali přemluvit ministra pro kolonie i ministerského předsedu k udělení koncese, avšak Rhodes k tomu potřeboval i souhlas Lobenguly. Po několika měsících vyjednávání nakonec Lobengula podepsal tzv. Ruddovu smlouvu 30. října 1888. (Byly mu za to slíbeny pušky, dělový člun a sto liber šilinků.) Rhodesova společnost neměla v úmyslu přímo těžit suroviny nebo provozovat obchod v Zambezii (viz níže), jejím hlavním cílem bylo probudit zájem o investice do dolování surovin a zajistit osídlení novými prospektory, obchodníky či farmáři. (Hulec – Olša jr., 2008: 107-110)

3.1.1 Koloniální správa

Právo na dané území, které příslušelo dle vydané charty britské vládě, bylo Britské jihoafrické společnosti poskytnuto na dvacet pět let, ale královna mohla kdykoliv vyhlásit některou oblast britským protektorátem. Společnost měla co nejdříve zabránit obchodu s otroky a zakázat prodej i konzumaci alkoholu mezi černošskými obyvateli, neměla se vměšovat do běžných místních poměrů a sporů, měla ponechat v platnosti místní zvyklosti. Bylo jí také dáno za úkol zavést právní instituce, které by řešily spory mezi domorodci a bělochy, dále mohla stanovit a vybírat daně. Dostala právo na vytvoření policie a mohla vydávat koncese obchodníkům i těžařům a přidělovat půdu novým farmářům, a to vše za příslib, že správu území bude financovat z vlastních peněz. (Hulec – Olša jr., 2008: 114)

Představitelé Britské jihoafrické společnosti měli od porážení Lobenguly k dispozici rozlehlé území na sever do řeky Limpopo, kterému se prozatím říkalo Zambezie podle řeky Zambezi. Dobytím oblastí obývaných Šony vzniklo Mašonsko, které bylo formálně založeno v roce 1890. Po dobytí Lobengulových území vznikl obdobně i další politický útvar Matabelsko. (Tato dvě území se až na detaily shodují s hranicemi dnešního Zimbabwe.) (Hulec – Olša jr., 2008: 120)

Na jaře roku 1896 byla zreorganizována správa země, která sice zůstala nadále v rukou Britské jihoafrické společnosti, ale hlavní administrátor byl od té doby podřízen vysokému komisaři pro jižní Afriku se sídlem v Kapském Městě. Napětí mezi Afričany a bělochy se rychle zvyšovalo a osud místních Ndebeleů a Šonů se ocitl v rukou jednotlivých farmářů nebo prospektorů a obchodníků. (Hulec – Olša jr., 2008: 121-122)

V roce 1885 bylo oficiálně vyhlášeno nové jméno Rhodesie pro všechna území Britské jihoafrické společnosti (včetně těch neobsazených). Britská vláda začala nový název používat až v roce 1897 a tehdy se poprvé začalo mluvit o Jižní Rhodesii (spojenému Mašonsku a Matabelsku) a dosud blíže nevymezené Severní Rhodesii (území na sever od Zambezi). (Hulec – Olša jr., 2008: 131)

V říjnu 1898 byla přijata nová ústava. Podle ní měl být vytvořen i první parlament, Zákonodárná rada skládající se z předsedy, místního britské komisaře, z pěti členů Britské jihoafrické společnosti a ze čtyř zástupců bělošských usedlíků. Členem Zákonodárné rady se mohl stát každý místní občan bez rozdílu rasové příslušnosti schopný psát a číst anglicky, vlastníci majetek alespoň v ceně 75 liber. Černí Afričané tak byli automaticky vyloučeni. Nový zákon o půdě z roku 1888 stanovil, že Afričané mají mít nárok na půdu hlavně ve zřizovaných rezervacích nebo ve venkovských oblastech, které byly vzdálené a často zamořené mouchou tse-tse. (Hulec – Olša jr., 2008: 134-135)

3.1.2 Život v Jižní Rhodesii

V Jižní Rhodesii se záhy zformoval obdobný systém třídního a rasového bezpráví jako v sousední Jihoafrické unii. (Lacina, 1984: 130) Mezi různá omezení, která postihla Afričany, patřil například zákaz výroby alkoholu, omezení ve svobodném pohybu a navíc při sobě černí obyvatelé museli nosit osvědčení a průkazy, kterými prokazovali totožnost nebo zda a kde pracují. (Hulec – Olša jr., 2008: 137-140)

Do vnitropolitického vývoje zasáhly mimořádné události, které jej zpomalily. První světová válka vypukla právě v době, kdy měla skončit správa země Britskou jihoafrickou společností. Nejjednodušší řešením bylo prodloužit čas vyhrazený této správě. Rozhodli se pro to jak zástupci bělošských usedlíků v Zákonodárné radě, tak i britská vláda. Válka vnesla změny do ekonomického i hospodářského stavu země. Zvýšila se podstatně zemědělská produkce, protože Jižní Rhodesie se stala důležitou zásobárnou pro jihoafrickou armádu. Finanční situace země se díky první světové válce poněkud zlepšila. (Hulec – Olša jr., 2008: 142-143)

V roce 1922 bylo v zemi uspořádáno referendum o dalším směřování země, ve kterém bylo nevelkou většinou rozhodnuto o tom, že se z ní stane samosprávná kolonie v čele s odpovědnou vládou. (Hulec, 1974: 49) Dne 1. října 1923 byla Jižní Rhodesie slavnostně vyhlášena královskou samosprávnou kolonií v čele s guvernérem

a odpovědnou vládou. (Hulec – Olša jr., 2008: 150) Dostala statut zhruba se blížící statutu dominia. (Hulec, 1974: 49)

Způsob, jakým Britská jihoafrická společnost získávala rozsáhlé území na sever od řek Limpopo, kruté a rozhodné skoncování s odporem Afričanů v prvním desetiletí její vlády, podnikatelská dravost a organizátorská síla bílého obyvatelstva, to vše přešlo do stylu jiohorhodského života v samosprávné kolonii a do atmosféry následujících desetiletí. (Hulec – Olša jr., 2008: 151)

3.2 Severní Rhodesie

Britové do Zimbabwe a Zambie pronikali z Jižní Afriky, v níž celou koloniální expanzi od roku 1885 řídil Cecil Rhodes. V roce 1889 Rhodesova společnost získala královskou chartu na spravování území ležícího severně od Zambezi. Od osmdesátých let na území Loziů pronikali angličtí misionáři, jejich kroky v roce 1890 následovala Britská jihoafrická společnost. Za přispění misionářů byl Lewanika přesvědčen k podpoře snahy o vyhlášení britského protektorátu nad územím Barotsů. (Rhodesova společnost dosáhla monopolu na těžbu surovin a na obchodní podnikání.) O tři roky později společnost získala pod svou správu severozápadní oblast dnešní Zambie a v roce 1895 území na východ od řeky Luapula. Až do roku 1896 náčelníci Bembů obývající severozápad odmítali vést s představiteli Britské jihoafrické společnosti jakékoliv jednání o poskytování koncesí. Jejich oblasti Angličané obsadili až v roce 1900 v době války s Búry v Jižní Africe. (Lacina, 1984: 79-80) Zvláštním zákonem britské vlády z 3. května 1895 bylo území pod správou Britské jihoafrické společnosti pojmenováno Rhodesie. O dva roky později se její území na sever od Zambezi na západ od hranice s Ňaskem začalo oficiálně jmenovat Severovýchodní a Severozápadní Rhodesie. Sjednocení obou severních území provedla Britská jihoafrická společnost až v roce 1911. (Hulec – Olša jr., 2008: 177)

3.2.1 Pod britskou nadvládou

Představiteli imperialismu se v Severní Rhodesii v první řadě staly důlní společnosti spjaté s Britskou jihoafrickou společností. V jejich zájmu byly Afričanům násilně odebírány rozsáhlé plochy, na něž společnosti těžící měď obdržely koncese. V období kolem první světové války se objevily projekty na spojení Jižní Rhodesie s tehdejší Jihoafrickou unií, respektive na sloučení Severní a Jižní Rhodesie. (Do zmíněných úvah však zasáhla válka, která se odehrávala i na mimoevropských bojištích.) Symbolem britských zájmů se v Severní Rhodesii stala těžba mědi. (Monopolní práva na dobývání měděné rudy byla poskytnuta filiálce Britské jihoafrické společnosti Selection Trust.) (Lacina, 1984: 80-81) Severní Rhodesie se díky množství nejméně jednoho milionu afrických mužů stala levnou zásobárnou dělníků i pro nově otevírané severorhodeské doly. Podmínky v dolech nebyly jednoduché, byla v nich těžká práce, velká úmrtnost a mizivé výdělky. Počet pracovních sil v Měďném pásu (oblast ložisek mědi a s tím spojeného těžebního průmyslu, která obsahuje více než desetinu světových zásob toho kovu)¹ rychle stoupal, ale veškerou kvalifikovanou práci vykonávali pouze běloši. (Hulec – Olša jr., 2008: 179)

Bývalá Severní Rhodesie měla v rámci britské říše specifický statut. (Lacina, 1984: 81) V roce 1924 skončila práva Britské jihoafrické společnosti na správu Severní Rhodesie, která přešla na britské úřady. Na rozdíl od svého souseda se ale Severní Rhodesie nestala samosprávnou kolonií, získala statut britské kolonie. Mohla mít nadále vlastní Zákonodárnu radu, ale jen s několika bělošskými volenými zástupci, kteří doplňovali členy jmenované. Volební zákon totiž určoval, že voleni do Zákonodárny rady mohou být jen britští občané. Afričani byli považováni za „osoby pod britskou ochranou“, takže jim volební právo nepřináleželo. (Hulec – Olša jr., 2008: 184)

V druhé polovině dvacátých let se uvažovalo také o nějakém způsobu spojení britské střední a východní Afriky. Na začátku třicátých let začaly opět zaznívat hlasy,

¹ Britannica. *Copperbelt*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/136829/Copperbelt>. 28. 7. 2012.

že by bylo přece jen lepší sjednotit obě Rhodesie s Ňaskem a nevázat se na východní Afriku. Měl se tím zvýšit celkový počet bělochů, příliš nízký oproti mnohem početnějším černým Afričanům, což se týkalo hlavně Severní Rhodesie. Jedinými a zásadními odpůrci jakéhokoliv sjednocovacího úsilí vnitrozemských afrických území ovládaných bělochy byli její černí obyvatelé. (Hulec – Olša jr., 2008: 185-186)

V roce 1937 Velká Británie v Severní Rhodesii zavedla systém nepřímé správy². (Lacina, 1984: 83) Náčelníci v systému nepřímé správy byli začleněni do britského administrativního aparátu jako jeho nejnižší článek. Uvedenou cestou jednak Britové snížili výdaje na činnost správy, jednak provádění nepopulárních opatření stále více přenášeli na představitele afrických kmenů a rodů. Značná část náčelníků se změnila v nástroje koloniální politiky, začlenila se mezi vykořisťovatele. (Lacina, 1984: 83) Druhá světová válka tak výrazně ovlivnila vývoj hospodářského, politického a sociálního života samozřejmě i v Severní Rhodesii, když například Velká Británie potřebovala více železa a strategických surovin, což znamenalo větší počet pracovních příležitostí pro obyvatele.

3.3 Ňasko

Ňaské jezero, podél jehož pobřeží se formovalo jádro Malawi, bylo vždy přirozenou překážkou pro nájezdníky od východu, avšak Portugalci na toto území pronikali od západu z Angoly. (Pantůčková a kol., 1989: 198) Portugalci se zapojovali do obchodování s otroky s jaoskými, svahilskými nebo arabskými náhončími a překupníky. Zájem o vnitrozemí podél řeky Zambezi a severně od ní až k jezerům Ňasa a Tanganika přerostl od poloviny 19. století v souboj mezi Portugalci a Brity (Hulec – Olša jr., 2008: 189), kdy si Portugalci přáli spojit Angolu s Mosambikem podél rovnoběžky a Britové se snažili uskutečnit Rhodesův sen o propojení Kapského Města a Káhiry. (Pantůčková a kol., 1989: 198) Představitel britského kolonialismu Harry Johnson po Berlínské konferenci (1884-1885), která otevřela cestu britské kolonizaci Ňaska, začal „vnucovat“ jednotlivým náčelníkům formulář smlouvy, do níž podle něj stačilo zaznamenat jen místo, den, a náčelnický znak, a na základě těchto

² Tento systém byl již vysvětlen v druhé kapitole.

smluv byly britské mocenské pozice proti Portugalsku zajištěny a později potvrzeny britsko-portugalskou dohodou z roku 1891. Celé západní pobřeží Ňaského jezera i valná část povodí řeky Shiré se stala britským protektorátem, ve kterém finanční závazky nesla britská Společnost afrických jezer, náležící k Rhodesově Britské jihoafrické společnosti. (Pantůčková a kol., 1989: 189-199) Na severu se hranice s Německou východní Afrikou ustálila na řece Songwe a také o západní hranici se vedly vleklé spory mezi britskou vládou, Britskou jihoafrickou společností a zástupci Společnosti afrických jezer. Nakonec byla hranice stanovena tak, že území severně od Zambezi připadlo Britské jihoafrické společnosti, zatímco území ohraničené myšlenou čarou vedoucí od jihu na sever se mělo stát protektorátem Britská střední Afrika, později přejmenovaným na Ňasko. (Hulec – Olša jr., 2008: 191)

Mnoho místních etnik bylo stanovením hranic rozděleno, kdy například na severu žili od té doby Nkondeové zčásti na britském, zčásti na německém území. Ňaští Kololové byli rozděleni řekou Ruo a proto ti, kteří žili jižně od ní, se stali obyvateli Mosambiku. (Hulec – Olša jr., 2008: 191)

Charakteristickým znakem vývoje v Ňasku byla drtivá převaha rolnictva, pracujícího zaostalým způsobem, a nepočtená africká buržoasie a inteligence. Ňasko nemělo ani dostatek nerostného bohatství, ani velké rozlohy úrodné půdy, bylo ekonomicky závislé na dovozu a pro obě Rhodesie sloužilo jako rezervoár levných pracovních sil. (Pantůčková, 1989: 200)

Od roku 1912 se v Ňasku pomalu začal měnit právní systém o přímé správy k nepřímé a místní náčelníci získali zpět právo spravovat v některých směrech vlastní obyvatelstvo, hlavně však měli ulehčit Evropanům práci ve vzdálených venkovských oblastech, protože nebylo lehké se dostat do všech vzdálených koutů země. (Hulec – Olša jr., 2008: 194) Avšak na počátku první světové války vypuklo nečekaně povstání Ňaských Afričanů. (Hulec – Olša jr., 2008: 194) Pod heslem „Afrika Afričanům“ vedl od ledna 1915 protikoloniální povstání, které bylo během dvou týdnů potlačeno, John Chilembwe, sám pokřtěný Afričan, pracující jako misijní pedagog. Během dvou týdnů bylo povstání potlačeno. V období mezi světovými válkami se britská protektorátní

správa snažila předejít aktivizaci protikoloniálního hnutí sliby i upíráním politických práv Afričanům. Vyzrálší formy protikoloniálního hnutí se ale rozvinuly až po druhé světové válce v rámci vznikajících odborových organizací a politických stran. (Pantůčková, 1989: 199-200)

4 Cesta k nezávislosti

Vítězství Národní strany v Jižní Africe podnítilo Velkou Británii uvažovat o tom, že by měli sdružit svá jižní a středoafriická teritoria jako ochranu proti africkému nacionalismu. Ještě před druhou světovou válkou začali bílí obyvatelé Severní Rhodesie přemýšlet o spojení s Jižní Rhodesií. Nárůst měďného průmyslu v Severní Rhodesii podpořil myšlenku o federaci také v Jižní Rhodesii. Šlo by o spojení manažerských a administrativních schopností Jižní Rhodesie, příjmů z těžby mědi ze Severní Rhodesie a levných pracovních sil, které by poskytlo Nasko. Afričané ze severu se však obávali, že by se tím pouze rozšiřoval jiohorhodeský rasismus.³

V padesátých letech se dostaly úvahy o určitých formách sblížení středoafriických zemí do stádia konkrétního jednání, kdy se jedinou schůdnou cestou pro britskou vládu ukázalo být vytvoření federace. (Hulec, 1974: 56) V říjnu 1951 proběhly ve Velké Británii parlamentní volby a k moci se dostali po delší době konzervativci v čele s Winstonem Churchillem. (Hulec – Olša jr., 2008: 207) Federace byla větší prioritou pro Konzervativce než pro jejich předchůdce z Labour party, jelikož Konzervativci byli zastánci přátelské politiky směrem k Jižní Africe. (Hyam, 1987: 168) V dubnu 1952 se v Londýně sešli zástupci britské vlády s předáky bělochů ze všech tří afrických zemí. Za Jižní Rhodesii byli přítomni i dva Afričané, které ministerský předseda Jižní Rhodesie Godfrey Huggins přibral do delegace, ale kteří nikoho nezastupovali. Došlo k vypracování návrhu ústavy, ve které měl být ústupkem ze strany bílých Jiohorhodesanů souhlas s tím, aby Afričané z Jižní Rhodesie měli své dva zástupce v parlamentě a aby byl vytvořen vedle parlamentu poradní sbor. (Hulec, 1974: 56-57) Na spojení všech tří zemí měly zájem i důlní a další průmyslové monopoly. Jejich akcionáři předpokládali, že federace umožní ještě optimálnější spojení energetických zdrojů a výrobních kapacit Jižní Rhodesie s nerostným bohatstvím Severní Rhodesie a s rezervoárem levné pracovní síly v Nasku. (Lacina, 1984: 88)

³ Britannica. *Southern Africa*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/556618/Southern-Africa/43831/The-Central-African-Federation>, 29. 7. 2012.

Odpor Afričanů proti federaci neustále sílil, a i když byli jejich zástupci někdy k jednání přizváni, nyní se jich odmítali zúčastnit. Afričtí předáci ze všech tří zemí se několikrát sešli na společných poradách a vydávali prohlášení a brožury, v nichž vysvětlovali světové veřejnosti, že vytvoření Středoafričké federace bude hlavně znamenat rozšíření perzekuce Afričanů po jihorhodeském vzoru do dalších zemí. (Hulec, 1974: 56-57)

V lednu 1953 byla svolána konference do Londýna, kde se jednalo o výsledcích, ke kterým došla zvláštní komise vypracovávající podklady pro federální ústavu. Zúčastnil se jí státní tajemník pro záležitosti Britského společenství, ministr kolonií, ministerští předsedové všech tří zainteresovaných zemí a guvernéri Severní Rhodesie a Njaska, pozváni byli i zástupci Afričanů, ti se však nedostavili. Na konferenci byly projednávány hlavně pravomoci budoucí federální vlády. Ta měla řídit zahraniční politiku, koordinovat společně ozbrojené síly, kontrolovat zahraniční obchod, koordinovat výzkumy, dopravu, spoje, zavlažovací zařízení, správu nižšího školství pro Evropany a podobně. (Hulec – Olša jr., 2008: 210-211) O vytvoření federace měli v zainteresovaných zemích rozhodnout místní voliči, proto bylo v Jižní Rhodesii 9. dubna 1953 uspořádáno referendum, ve kterém se k předložené otázce vyslovili především bělošští usadlíci. Z Afričanů se jich mohlo díky vysokému majetkovému censu, který byl v roce 1951 stanoven na 240 liber ročního příjmu nebo na hodnotu majetku nejméně 500 liber šterlinků, zúčastnit jen několik set. V Severní Rhodesii a Njasku rozhodly o připojení k Federaci místní parlamenty, kde rovněž převládali bělošští poslanci. Ve všech třech zemích se pak všichni afričtí poslanci a také běloši zastupující africké zájmy v parlamentě vyslovili proti. (Hulec, 1974: 57-58)

4.1 Federace Rhodesie a Njaska

Navzdory opozici z řad Afričanů spojila britská konzervativní vláda v roce 1953 tato tři teritoria ve Federaci Rhodesie a Njaska, známou také jako Středoafričká federace.⁴ (viz. mapa č. 2) Hlavním městem se stalo Salisbury (dnes Harare) v Jižní Rhodesii. Federální vláda ovládala zahraniční věci, obranu, měnu, vnitrokoloniální

⁴ Britannica. *Southern Rhodesia*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/556618/Southern-Africa/43831/The-Central-African-Federation>, 29. 7. 2012.

vztahy, federální daně.⁵ Sir Gilbert Rennie (vysoký komisař pro Federaci Rhodesie a Njaska) poznamenal ve své řeči před Royal African Society a Royal Empire Society, že hlavním důvodem pro udržení a zajištění spojení těchto tří zemí byl hlavně motiv ekonomický. Oblast těchto zemí má velký potenciál, který může být dobře využit, když budou všechny tři státy spolupracovat. (Rennie, 1955: 19) Ve zprávě z konference (proběhla v březnu 1951 v Londýně) stálo, že strategické problémy jako komunikace a další základní služby by bylo lepší řešit na federální úrovni. Spojením těchto tří zemí by se zlepšila i úroveň zdravotních a vzdělávacích zařízení. Mezi všemi zeměmi však existoval velký rozdíl v politickém vývoji, což bylo sice ve zprávě uznáno, ale tento fakt nebyl brán příliš v potaz. (Somerville, 1963: 388)

Vznik Federace Rhodesie a Njaska znamenal zásadní politicko-správní změny, které neovlivňovaly pouze osud obyvatel oněch zemí po dobu jednoho desetiletí své existence, ale vedly i k postupným nezbytným jednáním o budoucím vzniku samostatných států. Federace byla umělý státní útvar vzešlý z přání menšinové části obyvatelstva. (Hulec – Olša jr., 2008: 214) Jelikož ve Federaci žilo kolem 200 tisíc Evropanů a asi 6 milionů Afričanů. (Welensky, 1952: 142) A Federace nikterak neodpovídala tehdejší politické situaci na africkém kontinentu, kde se začaly vytvářet předpoklady k vyhlášení prvních samostatných afrických států. (Hulec – Olša jr., 2008: 214)

Po založení federace tato území nadále existovala jako tři samostatné celky s vlastní vládou a zákonodárnými orgány. (Baxter – Hodgens, 1957: 443) Vedle dosavadních místních vlád a místních parlamentů vznikla federální vláda a federální parlament se sídlem v hlavním městě federace Salisbury. (Hulec, 1974: 58) Pozice federace byla v mnoha ohledech podobná Jižní Rhodesii v období před založením Federace. (Baxter – Hodgens, 1957: 444)

⁵ The Columbia Encyclopedia. *Federation of Rhodesia and Nyasaland*, dostupné na: http://www.encyclopedia.com/topic/Federation_of_Rhodesia_and_Nyasaland.aspx#1. 10. 4. 2012.

4.1.1 Federace obhajovaná Brity

Federace Rhodesie a Naska byla v minulosti hájena hlavně z politických a ekonomických důvodů. Například premiér Federace Roy Welensky ve svém textu tvrdí, že Afričané sice chtějí mít většinu v legislativě (stejně jako mají ve Federaci), ale že ještě další dvě nebo tři generace Afričanů nebude schopna hrát vedoucí roli ve vládě hlavně proto, že většina z nich je negramotná. Ženy jsou drženy v pozadí a lpí na starých kmenových zvycích, mezi Afričany je stále velice rozšířena polygamie a kmenoví šamani jsou dosud jednou z nejmocnějších postav. (Jedno z jeho tvrzení je také to, že nedůvěra Afričanů v britskou vládu je výsledkem komunistického vlivu. Toto tvrzení avšak není podloženo argumenty, které by tento výrok potvrzovaly.) Věřil ale, že nejlepší možností pro Afričany je být součástí Federace s úzkými vazbami na Velkou Británii. (Welensky, 1959: 148-149) Další zástupce federální vlády Lawrence Vambe ve svém textu píše, že vždy věřil, že Federace je dobrá věc a bude úspěšná i přes různé politické krize a jiné problémy. Dle něj jsou britští obyvatelé hlavními mediátory a smířícími osobami mezi černými a bílými Afričany a s jejich pomocí je možné vyřešit stávající situaci ve Federaci. Lawrence Vambe také uvádí, že má sice sympatie s lidmi, kteří chtějí určit své další směřování sami, ale například protesty proti Federaci v Nasku se mu zdají být založené pouze na strachu z budoucnosti. Nasko, jak je obecně známo, je chudou a zaostalou zemí a jako člen Federace může těžit z benefitů, které Federace poskytuje, jelikož ekonomika Federace je jednou z nejsilnějších a optimisticky vyhlížejících ekonomik na jih od Sahary. Politiku britské vlády vůči Federaci a jejím obyvatelům prezentuje jako nutné kroky, které Afričany znovu ujistí o dobré vůli Evropanů a které nepovedou k dalším protestům. (Vambe, 1952: 285-291)

4.1.2 První volby

Federace Rhodesie a Naska se dočkala i voleb do legislativy. Z každé zúčastněné země byli do federálního parlamentu voleni tři Afričané a jeden běloch zastupující africké zájmy (Hulec, 1974: 58), ve federálním parlamentu měli tedy černí Afričané z 32 křesel garantováno šest poslaneckých míst. (Lacina, 1984: 89) V září

1953 byla ustavena prozatímní federální vláda a v prosinci téhož roku proběhly první volby do federálního parlamentu. Pro celé území vznikla nová politická strana pojmenována jako Federální strana (Federal Party – FP), do jejíhož čela se postavil dosavadní jihorhodeský ministerský předseda Godfrey Huggins a jeho zástupcem se v ní stal severorhodeský ministerský předseda Roy Welensky. (Hulec – Olša jr., 2008: 215) Strana sdružovala představitele anglicky mluvící průmyslové, obchodní a finanční buržoazie, snažila se zainteresovat Evropany a bělošské obyvatele Jižní Afriky na trvalém usídlení na území Federace Rhodesie a Naska, ale v zásadě se proti ní nestavěla. (Lacina, 1984: 89-90) Pro volby do federálního parlamentu se vytvořila další nová strana ze zaniklé Liberální či později Rhodeské strany, která byla přejmenována jejími příznivci na Konfедераční stranu (Confederate Party) a v jejímž čele stál Denny Young. Mezi některými členy strany bylo i hodně místních Afrikánců a obdivovatelů jihoafrického apartheidu⁶. (Hulec – Olša jr., 2008: 215) Tito rasisté po vzoru svých jihoafrických spojenců veřejně šířili teze o nadřazenosti bělochů a pokoušeli se realizovat zásady politiky apartheidu. Příznačnou pro jejich činnost se stala skutečnost, že podobně jako v Jižní Africe, kde se ve vládnoucí třídě šířily snahy po naprostém oddělení od Velké Británie, se také v jejich řadách projevovaly silné protibritské tendence. Členové strany volali po dominiálním statutu pro Federaci Rhodesie a Naska, šířili antikomunistické teze o údajné nutnosti zachovat západní civilizaci a vystupovali s požadavkem po okamžitém zákazu přistěhovalců Asijců. (Lacina, 1984: 90) Později se tato strana proměnila v Dominiální stranu (Dominion Party – DP). (Hulec – Olša jr., 2008: 215) Dále se tu objevovala ještě Středoafrikánská strana (Central African Party) sdružující relativně liberální názory malé části bílých usedlíků, která v roce 1961 byla přejmenována na Pokrokovou stranu (Progressive Party). Její členové odmítli rasismus a hlásali princip rovných práv pro všechny obyvatele federace bez ohledu na barvu jejich pleti. (Lacina, 1984: 90) Volby nakonec vyhrála Federální strana a čela vlády Federace se postavil Godfrey Huggins. (Hulec – Olša jr., 2008: 215)

⁶ Územní rasová segregace.

4.1.3 Politická a ekonomická situace Federace

Na prvním zasedání parlamentu se rozvinula debata o tom, jak mají vypadat zásadní vztahy mezi černými Afričany a bělochy. Ministerský předseda Huggins se k tomu vyjádřil tak, že dosavadní systém je zatím pro obě strany nejlepší. (Hulec – Olša jr., 2008: 215) Již v prvních letech federace parlament přijal řadu protidemokratických a rasisticky zaměřených zákonů. (Lacina, 1984: 89) (Mezi které patřilo například to, že na poštovních a dalších úřadech spadajících do pravomoci federální vlády měly nadále platit oddělené přepážky, železniční vozy a čekárny pro černé a bílé. Stejně tak i v nemocnicích a při záchranné lékařské službě měli být pacienti rozlišováni dle barvy pleti.) (Hulec – Olša jr., 2008: 215)

V prvních letech existence Federace Rhodesie a Naska byla její ekonomická situace velmi dobrá. V Severní Rhodesii se například těžilo obrovské množství mědi, která byla výborným obchodním artiklem na světových trzích, a daně z její těžby a cla byly největším příjmem federální vlády. Od roku 1956 však došlo na světových trzích k výraznému snížení poptávky po mědi, a tudíž i ke snížení její ceny téměř na polovinu. Přesto federální vláda netrpěla finančními problémy, vláda naopak začala s budováním jedné z největších přehrad na světě a stavbou hydroelektrárny na řece Zambezi ve skalní soutěsce zvané Kariba. Federální vláda zadala stavbu přehrady na Zambezi italské firmě, která už v roce 1955 zahájila práce na betonové přehradní zdi. Práce postupovaly rychle, ale před úplným naplněním přehradní nádrže bylo nutné přesídlit asi třicet tisíc převážně severorhodeských Tongů, protože stoupající voda měla postupně zaplavit jejich vesnice. Podobně bylo nutné přemístit i početná stáda divoké zvěře, která měla podél řeky svá útočiště. Tisíce zvířat bylo přesto uvězněno na vznikajících ostrůvcích, odkud je záchranné oddíly dobrovolníkům převážely na nezatopená místa. Násilné stěhování místních obyvatel vyvolalo ostré střety s policií a příslušníky federální armády. Od přehrad na řekách Kafue v Severní Rhodesii a Shire v Nasku, kde měly být původně postaveny přehrady a obě země do toho vkládaly nemalé částky, se nakonec upustilo. Hydroelektrárna byla tedy postavena na pravém břehu řeky Zambezi, tudíž na jihorhodeském území. Převaha politických a ekonomických zájmů byla v tomto případě očividná a vzbuzovala stále větší odpor u

obyvatel Severní Rhodesie a Naska. (Hulec – Olša jr., 2008: 216-217) Na tomto příkladu se potvrzuje trend narůstajícího odporu proti Federaci Rhodesie a Naska, který s dalšími roky neklesal.

4.1.4 Sílicí protesty

Na konci druhé poloviny padesátých let rostl tlak starších i nových černošských politiků na britskou vládu, aby jim dovolila z federace vystoupit a po vzoru jiných afrických zemí vytvořit samostatné státy. Podporovala je v tom i většina nově nezávislých afrických a asijských zemí, nově vzniklé Hnutí nezúčastněných zemí, Sovětský svaz a později i další východoevropské země. Ministerský předseda Roy Welensky vytkl britským představitelům, že nechtějí poskytnout Federaci Rhodesie a Naska ani takový statut, jaký měla Jižní Rhodesie od roku 1923. Požadoval, aby byla do roku 1960 uspořádána nová konference o změně federální ústavy, v níž by mimo jiné mělo být členským zemím výslovně zakázáno z Federace vystoupit, a která by také umožnila Federaci stát se řádným členem Britského společenství, tedy stát se de facto nezávislým státem se statutem britského dominia po vzoru Austrálie či Nového Zélandu. (Hulec – Olša jr., 2008: 217-219)

Zvláště širokého rozmachu dosáhl boj proti federaci v Nasku, které již v roce 1954 požádalo o to, aby v zemi byla ustanovena samospráva jako první krok na cestě k úplné nezávislosti. Pod vedením Naského afrického kongresu (NAC) zde došlo v těchto letech k úplnému sjednocení všech vlasteneckých sil. Významným faktorem bylo, že se k hnutí připojila naprostá většina náčelníků, až dosud považovaných koloniální správou za věrnou oporu. (Hrbek, 1966: 611) V červenci roku 1957 byla vyhlášena reforma federálního parlamentu, kdy počet poslaneckých křesel pro bělochy byl zvýšen na 44 (z nich 14 připadalo na Severní Rhodesii). A současně bylo rozhodnuto, že Afričané by měli disponovat dvanácti mandáty. Reforma se stala zdrojem nových konfliktů, jelikož proti ní vystupovali extrémní rasisté z Jižní Rhodesie, kteří prohlašovali, že poskytuje neodůvodněné výhody pro černošské obyvatelstvo. Ke sporům došlo i uvnitř Afrického národního kongresu Severní Rhodesie, když Harry Nkumbula kandidoval ve volbách do parlamentu a začal

spolupracovat s federální vládou. Jeho přístup vyvolal krizi uvnitř Kongresu, protože většina jeho členů v té době volala po bojkotu voleb. Část členů vystoupila a společně s generálním tajemníkem Kennethem Kaundou založili v říjnu 1958 Zambijský africký národní kongres (Zambia African National Congress - ZANC). (Lacina, 1984: 91-92) Na konci roku 1958 a na počátku roku 1959 se konala v Ňasku masová shromáždění žádající vystoupení z federace a přiznání širokých demokratických práv, po kterých došlo k několika incidentům a srážkám s policií. (Hrbek, 1966: 611) Na odpor zorganizovaný proti reformám se úřady Federace Rhodesie a Ňaska rozhodly odpovědět násilím tak, že v Severní Rhodesii a Ňasku vyhlásily stanné právo, jež koncem roku 1959 rozšířily na celou Federaci. (Lacina, 1984: 92)

Velká Británie nakonec před odporem Afričanů musela ustoupit a v září 1959 oznámila vytvoření komise vedené lordem Moncktonem, která měla v jednotlivých částech federace vyšetřit vztahy mezi Afričany a bělochy. Komise se nakonec přesvědčila o tom, že převážná většina obyvatel Federaci Rhodesie a Ňaska odmítá, avšak navzdory tomu komise rozpuštění federace nedoporučila. Navrhla pouze provedení nových ústavních reforem, jež měly vést k podstatnějšímu zvýšení zastoupení černošského obyvatelstva v zákonodárných sborech a v místních vládách. Macmillanova vláda svolala na 5. prosince novou konferenci o statutu Federace Rhodesie a Ňaska, na kterou bylo pozváno 50 bělochů zastupující 300 000 menšinu a jen 30 Afričanů zastupující 8 milionů černých Afričanů. Proto představitelé afrických politických stran vystoupili s požadavkem na rozšíření počtu zástupců. S tím ale Roy Welensky a jeho stoupenci nesouhlasili a konference nedopadla úspěšně. Postup britské a federální vlády vyvolal mezi černošskými obyvateli odpor a Afričané zahájili kampaň občanské neposlušnosti, kdy se velice často demonstrovalo a docházelo ke srážkám s policií. (Lacina, 1984: 93-94)

Poté došlo k jednáním britských zástupců s vedením Sjedenocené národní strany nezávislosti, během nichž Britové slíbili zabezpečit nepatrnou černošskou většinu v zákonodárné radě. (Lacina, 1984: 95) Britský parlament chtěl pak v nově připravované ústavě částečně vyjít vstříc černým severorhodeským obyvatelům tím, že byl volební census snížen na roční příjem činící alespoň 120 liber a na prokázání

znalosti angličtiny, nebo jen na hodnotu majetku dosahujícího minimálně 250 liber šterlinků v takzvaném nižším censu. Do něj se dostalo skoro sto tisíc černých Afričanů. (Do vyššího, náročnějšího bylo zapsáno jen několik Afričanů.) Roy Welensky chtěl čelit hrozícímu vítězství Afričanů, a tím i rozpadu federace, vypsáním celofederálních voleb v dubnu 1962. Na svoji stranu získal většinu bělochů, avšak černí voliči volby bojkotovali. Vítězství v dané situaci mu ale pouze pomohlo oddálit konec vyhlášení nezávislosti Federace. (Hulec – Olša jr., 2008: 229)

I v Jižní Rhodesii se odehrával boj proti federaci, ve kterém zpočátku stál především Africký lidový svaz Zimbabwe (Zimbabwe African Peoples Union – ZAPU) vytvořený v polovině roku 1961 v čele s generálním tajemníkem Joshuou Nkomem. V srpnu 1963 byla následně založena další osvobozenecká organizace, která se jmenovala Africký národní svaz Zimbabwe (Zimbabwe African National Union – ZANU). Černí Afričané požadovali vyhlásit samostatnost a zabezpečit zákonná práva převážné většiny obyvatel. (Lacina, 1984: 136), avšak k přetrvávajícím rasovým problémům a požadavkům Afričanů se bělošská vláda Jižní Rhodesie stavěla po svém. (Hulec – Olša jr., 2008: 238) Politika rasistů, ve které figurovala především Rhodeská strana založená Ianem Smithem, se setkávala se stále rozhodnějším odsouzením z řad světové společnosti, mohli se tedy spoléhat pouze na podporu z Jihoafrické republiky, kterou zdejší rasisté vyhlásili po referendu z května 1961. V té době vznikla aliance mezi oběma rasistickými režimy a fašisty z Portugalska, která měla být oporou pro nezávislost Rhodesie vyhlášenou Ianem Smithem 11. listopadu 1965. Smith tento krok odůvodnil tím, že prý tak bylo učiněno ve snaze se bránit proti extrému a v konečné fázi proti komunismu. (Lacina, 1984: 136-137)

Ani v Zambii se Federace netěšila široké oblibě. Kenneth Kaunda používal Zambijský africký národní kongres, ve kterém byl hlavním představitelem, ke zformování militantní politiky proti Federaci. Afričtí představitelé bojovali proti Federaci hlavně ze strachu, že by se veškerá moc soustředila v rukou bílé menšiny. Kaunda využil Zambijského kongresu jako nástroje pro spuštění „pozitivní nenásilné akce“, což měla být forma občanské neposlušnosti proti politice Federace. (Tím si

hnutí za nezávislost Zambie zajistilo celostátní podporu a napomohlo k tomu, že britská vláda pozměnila politiku Federace.)⁷

V dlouhodobé perspektivě, prakticky od jejího vzniku, se tedy zachování federace zdálo neudržitelné. Navíc vláda Velké Británie v roce 1962 čelila silnému tlaku afrických a asijských členů Commonwealthu⁸, kteří se zasloužili o to, že Jihoafrická republika z něj byla vyloučena. Představitel Úřadu pro střední Afriku R. A. Butler prohlásil, že jeho vláda je ochotna splnit podmínky předložené Sjednocenou národní stranou nezávislosti (zabezpečení nepatrné černošské většiny v zákonodárné radě). Současně potvrdil britský souhlas k vystoupení Naska z federace a toto stanovisko Velké Británie Butler tlumočil v parlamentním projevu z 31. května 1962. Butlerovo vystoupení signalizovalo blížící se zánik Federace Rhodesie a Naska. (Lacina, 1984: 94-95)

4.2 Rozpad Federace

V červnu 1962 Sjednocená národní strana nezávislosti (United National Independence Party – UNIP) spolu s Africkým národním kongresem Severní Rhodesie (African National Congress, později Zambia African National Congress) požádaly o vyčlenění jejich země z Federace Rhodesie a Naska. V září toho roku byla severorhodeská legislativní rada rozpuštěna, o pár dní později vyhlásili Britové novou ústavu pro Severní Rhodesii a na jejím základě v říjnu 1962 byly uspořádány volby. I když Sjednocená národní strana nezávislosti i Africký národní kongres Severní Rhodesie požadovaly vystoupení z federace, předvolební kampaň potvrdila, že Africký národní kongres pod vedením Harryho Nkumbuly je zaměřen spíše na spolupráci s kolonizátory. Africký národní kongres Severní Rhodesie odmítl většinu požadavků Sjednocené strany nezávislosti, a to včetně toho, aby byla okamžitě Severní Rhodesii poskytnuta autonomie. Africký národní kongres Severní Rhodesie napadl schůze Sjednocené strany nezávislosti a vyvolával nepokoje. Ve volbách vyhrála se 60 % Sjednocená strana nezávislosti. Potvrdilo se tak, že velká část obyvatel Severní

⁷ Britannica. *Kenneth Kaunda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/313461/Kenneth-Kaunda>, 28. 7. 2012.

⁸ Volné sdružení Velké Británie a států, které byly dříve jejími koloniemi nebo dominii.

Rhodesie se zapojila do boje proti kolonialismu a odmítala podporovat skupiny, které vnášely do politického života přežitky kmenového separatismu a také prosazovaly úzké zájmy tradičních představitelů afrických kmenů. (Lacina, 1984: 95-96) Odpor vůči federaci byl ve všech zúčastněných zemích, hlavně v Severní Rhodesii a Njasku, tak silný, že v zájmu dalšího udržení ekonomických pozic a výsad britských monopolů v Severní Rhodesii musela britská vláda souhlasit s právem jednotlivých zemí z ní vystoupit. (Hulec, 1974: 64)

Britové na konci června a počátku července 1963 svolali novou konferenci zabývající se problematikou Federace Rhodesií a Njaska, kde byla přijata rozhodnutí o rozpuštění federace k 31. prosinci 1963. Zároveň se rozhodlo o uspořádání nové konference, která proběhla v srpnu 1963 a která měla posoudit zejména některé ekonomické otázky. Dohodlo se, že k 1. lednu 1964 bude poskytnuto všem třem zemím právo na vlastní měnu. (Lacina, 1984: 97) Brzy po rozpuštění federace se z Njaska a ze Severní Rhodesie staly samostatné republiky Malawi a Zambie a Jižní Rhodesie zůstala i nadále samosprávnou britskou kolonií. (Hulec, 1974: 64) Budoucnost jednotlivých států závisela na vnitřních politických poměrech v každém z nich a na postoji britské vlády, jak a kdy vydá souhlas k poskytnutí nezávislosti. Pro Zambii i Malawi byl další vývoj jasný, protože v čele obou zemí stály nedávno vytvořené vlády s černošskými ministerskými předsedy a Británie zde nemusela řešit žádný větší problém. (Hulec – Olša jr., 2008: 238)

Pro bílé Jihorhodesany rozpad federace znamenal velkou prohru, jelikož mezi nimi rostl strach z budoucího vývoje. Svědčí o tom i to, že několik tisíc bělochů opustilo v krátké době po rozpuštění federace Jižní Rhodesii a přestěhovalo se hlavně do Jihoafrické republiky. Nastala, i když jen dočasná, stagnace v průmyslu, v obchodě a v dalších odvětvích hospodářského života. Velká část bělošských usedlíků hledala realizaci v podpoře nejextrémnějších protiafrických politických programů, které slibovaly, že udrží bělošské menšinu nadvládu v zemi i v budoucnu. (Hulec, 1974: 64)

4.3 Zambijská republika

Ministerský předseda první černošské vlády Severní Rhodesie Kenneth Kaunda prohlásil hned po jejím ustavení v lednu 1964, že vyhlášení úplné samostatnosti země a její přeměna v republiku se má uskutečnit co nejdříve. Nová ústava byla krátká a stanovila, že v čele Zambie bude prezident, který bude současně vykonávat funkci ministerského předsedy. (Hulec – Olša jr., 2008: 342) Nový stát, který zůstal členem Britského společenství národů, byl vyhlášen 24. října 1964. (Lacina, 1984: 100)

Před první nezávislou zambijskou vládou stálo několik úkolů, které musela ihned vyřešit. Jedním z nich byla snaha rychle vyrovnat životní úroveň bělošských a černošských obyvatel, jelikož černí Zambijci požadovali rovnocenné pracovní příležitosti s bělochy v dolech, obchodech a na úradech. (Hulec – Olša jr., 2008: 348) V sociální politice se tedy vláda snažila prosazovat zásadu stejné odměny za stejnou práci (pro černošské i bělošské obyvatelstvo), proti níž se stavěli majitelé dolů a průmyslových podniků. Jednou ze zbraní rasistů se stalo například rozněcování tradičních mezikmenových sporů. Vývoj v prvních letech samostatnosti tak potvrdil, že britský kolonialismus v bývalé Severní Rhodesii „zapustil silné kořeny“ a jeho dědictví tak mohou místní rasisté dál využívat. (Lacina, 1984: 101)

4.3.1 Koncept zambianizace

Vláda záhy po získání úplné nezávislosti země vyhlásila takzvanou „zambianizaci“, která měla vést k zrovnoprávnění všech obyvatel a kterou začala vláda označovat za hlavní ideologický i praktický prostředek, běžný i v dalších samostatných afrických státech. Většina místních bělochů měla tehdy dvojí občanství, mnozí však jen jedno, a to britské. Měli se rozhodnout, zda přijmou pouze zambijské a zřeknou se druhého, v opačném případě budou považováni za cizince, nebudou moci volit, zastávat místa ve státní správě, mohli přijít i o nemovitý majetek, a stát se tudíž druhořadými občany. Určitá část bělochů začala ze země odcházet do Británie, Jihoafrické republiky nebo do Austrálie, mnozí však zambijská občanství přijali, ale ponechali si i britský pas pro případ nouze. I tak bylo hodně dosavadních bělošských úředníků nahrazováno černošskými, avšak ne všichni z nich měli dostatečné vzdělání a

zkušenosti, takže se služby na poštách nebo na jiných státních úřadech zhoršovaly, začal se zvyšovat počet úředníků, vzrůstala korupce a klientelismus. A to se nevyhnulo ani nejvyšším státním úřadům, a dokonce ani samotné vládě. (Hulec – Olša jr., 2008: 350)

4.3.2 Zahraníční a domácí politika

Jako klíčový problém Kaundovy vlády se ukázal vztah s apartheidní Rhodesií Iana Smitha. Kaunda Smithovo jednostranné vyhlášení bělošské nezávislosti Rhodesie v roce 1965 odsoudil a veřejně požadoval, aby i v Rhodesii vznikla vláda černé většiny. Označil to jako vzpouru proti britské koruně a požadoval, aby Velká Británie proti Smithovu režimu vojensky zasáhla. Napětí mezi oběma stranami se začalo zvyšovat hned pár týdnů po vyhlášení nezávislosti, avšak otevřený konflikt nebyl v zájmu ani jedné strany, protože ekonomiky obou zemí byly úzce propojeny a vzájemné vztahy byly oboustranně finančně výhodné. V lednu 1973 se rhodeská vláda rozhodla zcela uzavřít hranice mezi oběma zeměmi. Pro Zambii to znamenalo, že se po řadě let plně zapojila do mezinárodních sankcí proti Smithově režimu. (Hulec – Olša jr., 2008: 353-355)

Zambijská zahraničně politická aktivita byla od poloviny sedmdesátých let spjata s politickými změnami, k nimž ve střední a jižní Africe došlo. Zambie poskytovala podporu národně osvobozeneckému hnutí lidu Zimbabwe, Mosambiku, Jižní Afriky a Namibie a v roce 1977 vyhlásila Zambie válku rasistické Rhodesii. Zároveň také zvýšila svoji podporu, kterou poskytovala Africkému národnímu svazu Zimbabwe (ZANU) a Africkému lidovému svazu Zimbabwe (ZAPU). Na zambijském území začaly být budovány tábory, v nichž se soustřeďovali uprchlíci ze Zimbabwe. Rasisté z Rhodesie to samozřejmě nenechali bez odezvy, útočili proti zmíněným táborům a Zambii tak způsobili značné materiální škody, kdy v roce 1979 intervence z Rhodesie dosáhla takového stupně, že Kaundova vláda musela vyhlásit všeobecnou mobilizaci. Vyhlášení samostatnosti Zimbabwe v dubnu 1980 neznamenovalo jen vítězství osvobozeneckých sil této země, bylo také úspěchem boje proti rasismu a apartheidu. (Lacina, 1984: 112-113)

Stejně jako ostatní afričtí lídři čelil Kaunda mnoha problémům po získání nezávislosti, zejména co se týče kmenových záležitostí.⁹ Etnický pluralismus v Zambii způsobil několik střetů a bojů, avšak tyto třenice nikdy nevyvolaly etnopolitický konflikt, protože žádná skupina obyvatel neměla početní převahu nad ostatními. Prezident Kaunda se navíc snažil potlačovat rodící se napětí tím, že udržoval v rovnováze etnické složení svého kabinetu. (Bauer – Taylor, 2005: 52) Dařilo se mu o této otázce stále jednat, což ušetřilo Zambii traumatu kmenové občanské války. Přesto došlo během voleb v roce 1968, ve kterých se Kaunda a jeho strana vrátil k moci, k politickému násilí. A v reakci na to v roce 1972 zavedl Kaunda vládu jedné strany a v roce 1973 představil novou ústavu, která toto potvrdila.¹⁰

V roce 1976 převzal Kaunda další pravomoci a byl znovu zvolen prezidentem ve volbách bez žádného protivníka ještě v roce 1978 a 1983. V osmdesátých letech se zambijská ekonomika nadále zhoršovala v důsledku poklesu ceny mědi, což je hlavní vývozní artikl Zambie, a v důsledku zvyšování ceny ropy, kterou Zambie naopak do země nejvíce dováží. Začal klesat počet zahraniční pomoci a investic a ani korupce v Kaundově vládě neklesala. A kvůli rostoucí nespokojenosti byl nucen Kaunda zlegalizovat v devadesátých letech opoziční strany, aby tím připravil půdu pro svobodné volby¹¹, které byly díky své pluralitě v subsaharské Africe raritou. (Bauer – Taylor, 2005: 60) Hnutí za pluralitní demokracii (Movement for Multiparty Democracy – MMD) v čele s Frederiskem Chilubou, které v těchto volbách usilovalo o moc, vzniklo v roce 1990. Chilubovo Hnutí nakonec volby vyhrálo s 81 % hlasů. Podobně proběhla i prezidentská volba, ve které získal Frederick Chiluba 75,8 procent hlasů. Opoziční Hnutí za pluralitní demokracii zvítězilo takto drtivě i proto, že bylo jedinou reálnou opoziční silou, navíc s dobře fungujícím aparátem založeným na strukturách odborového hnutí. Jeho klíčovou složkou byli horníci z Měďného pásu,

⁹ Britannica. *Kenneth Kaunda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/313461/Kenneth-Kaunda/278922/President-of-Zambia>, 28. 7. 2012.

¹⁰ Britannica. *Kenneth Kaunda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/313461/Kenneth-Kaunda/278922/President-of-Zambia>, 28. 7. 2012.

¹¹ Britannica. *Kenneth Kaunda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/313461/Kenneth-Kaunda/278922/President-of-Zambia>, 28. 7. 2012.

kteří dali najevo, že v případě nutnosti jsou připraveni prosadit požadovanou politickou změnu pomocí nátlakových akcí a stávek. (Hulec – Olša jr., 2008: 375-376)

Od demokraticky zvoleného prezidenta Chiluby a jeho ministrů se čekala řada rychlých změn jako svoboda slova, zlepšení životních podmínek a růstu ekonomiky. (Hulec – Olša jr., 2008: 378) Nedlouho po svém zvolení však začal prezident Chiluba přebírat metody vládnutí po svém předchůdci, což se projevovalo například tím, že Chiluba prohlásil Zambii křesťanskou zemí bez předchozí porady s vládou nebo parlamentem. A to znamenalo obtíže pro nikoliv zanedbatelnou menšinu muslimů. V březnu 1993 Chiluba opět obnovil výjimečný stav, který platil po celou Kaundovu éru a který Chiluba ihned po svém nástupu zrušil. Dále se také objevovaly problémy nové vlády s vysokou mírou korupce na všech úrovních státního aparátu. (Hulec – Olša jr., 2008: 381)

Před prezidentskými a parlamentními volbami, které proběhly 18. listopadu 1996, začala vláda přijímat různá populistická opatření. Zvyšovala platy státním úředníkům, podepsala smlouvu s izraelskou firmou, která měla zajistit přesnou a nestrannou registraci voličů. Soud na popud opozice však zjistil, že registrace voličů je prováděna ve prospěch Hnutí za pluralitní demokracii. (Hulec – Olša jr., 2008: 383) Hnutí za pluralitní demokracii šlo do voleb za podezřelých podmínek, s obviněním z podvodů s registracemi voličů a v atmosféře zastrašování, a v reakci na to, Sjednocená strana nezávislosti a několik dalších stran se rozhodlo volby bojkotovat. (Bauer – Taylor, 2005: 62) Voleb se zúčastnilo kolem 58 % registrovaných voličů. Hnutí za pluralitní demokracii získalo 60 procent hlasů a v prezidentské volbě zvítězil Frederick Chiluba s necelými 73 procenty hlasů. (Hulec – Olša jr., 2008: 384)

4.3.3 Hospodářství a ekonomika Zambie

Jednání prvního sjezdu Sjednocené strany národní nezávislosti (United National Independence Party – UNIP) věnovalo zvýšenou pozornost otázkám hospodářské politiky, byly posuzovány výsledky plnění takzvaného přechodného plánu z roku 1965 a schválen byl také plán hospodářského vývoje na léta 1967-1970. (Lacina a kol., 1987: 774) Jeho tvůrci se snažili zlepšit životní úroveň pracujících obyvatel, zejména

horníků z Měďného pásu, vytvořit větší množství pracovních příležitostí a celkově zkvalitnit pracovní podmínky, zvýšit úroveň zdravotnictví a školství, zlepšit úroveň stravování a bydlení. Hlavním cílem přechodného a prvního rozvojového plánu bylo postupně překonávat koloniální charakter zambijské ekonomiky, jelikož pozice bílých kolonistů byly zpočátku nedotknutelné, a bylo třeba také změnit charakter hospodaření v někdejších domorodých rezervacích. (Lacina, 1984: 102)

V šedesátých letech bylo velkým problémem, že zambijské hospodářství do jisté míry stálo a padalo s mědí, avšak cena mědi na mezinárodním trhu kolísala, což se promítalo do stavu hospodářství. Kaundova vláda se tedy snažila povzbudit těžbu zinku, olova, kadmia, stříbra a geologické průzkumy ve hledání vlastního zdroje uhlí, protože po jednostranném vyhlášení nezávislosti Jižní Rhodesie se Zambie musela vyrovnávat s tím, že její ekonomika dostávala stále méně rhodeského uhlí. (Lacina, 1984: 103)

V roce 1970 získala Kaundova vláda většinový podíl na těžbě mědi a zároveň se zavázala, že bude podporovat i jiná odvětví. Zatímco vláda investovala velké částky peněz do těžební oblasti, musela také dávat stále více peněz na potraviny pro chudé. Tyto praktiky snížily zemědělskou produkci a současně zvýšily závislost Zambie na vývozu mědi a zahraniční podpoře a půjček. Důsledkem bylo chudnutí Zambie, růst nezaměstnanosti, klesala životní úroveň a chátral sociální a vzdělávací systém.¹² Tento trend pokračoval i v následujících desetiletí.

Pak v roce 2001 zvítězil v prezidentských volbách Levy Mwanawasa, který během svého úřadování prováděl relativně striktní strukturální reformy. Ty s sebou přinesly zvýšenou důvěru donorů a mezinárodních finančních institucí, která vedla k odpuštění dluhů. Jen v roce 2005 se Zambie zbavila dluhu ve výši 3,9 miliardy dolarů a získala nové půjčky. Ekonomická stabilita přivedla do země investory ze zahraničí a výrazně také klesla inflace a místní měna kwacha začala proti světovým měnám posilovat. (Hulec – Olša jr., 2008: 400-401) Na žebříčku lidského rozvoje se Zambie za desetiletí Chilubovi vlády dostala ze 130. místa na světě na 163. místo,

¹² Britannica. *Kenneth Kaunda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/313461/Kenneth-Kaunda/278922/President-of-Zambia>, 28. 7. 2012

když se například předpokládaná délka života zkrátila o třináct let na 41 let a dětská úmrtnost vzrostla z 85 na 112 úmrtí z tisíce. (Hulec –Olša jr., 2008: 388) V posledních letech se však Zambie propadla opět níže na žebříčku lidského rozvoje, jelikož dnes se nachází na 164. příčce.¹³ Failed States Index řadí Zambii na 55. místo.¹⁴ (Failed States Index je žebříček 177 zemí, který je sestaven na základě stability a výkonů zemí. Je to celosvětově uznávaný a často citovaný žebříček států.)¹⁵ Problémem v Zambii je chudoba, avšak hospodářský i ekonomický růst vysoká míra chudoby nesnižuje. Zambijská ekonomika zažívá silný růst reálného HDP. V letech 2005-2011 to bylo více než 6 % za rok.¹⁶ Hospodářství však stále postrádá diverzifikaci, jelikož i přes slábnoucí rezervy přináší 90 % všech zisků z exportu mědi. (Minogue, 2006: 251)

¹³ International human development reports. *Country profile – Zambia*, dostupné na: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/ZMB.html>, 14. 4. 2012.

¹⁴ The Fund For Peace. *The Failed States Index 2011 – Zambia*, dostupné na: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>, 14. 4. 2012.

¹⁵ The Fund For Peace. *The Failed States Index*, dostupné na: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=program-fsi>, 14. 4. 2012.

¹⁶ The CIA – The World Factbook. *Zambia*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/za.html>, 14. 4. 2012.

4.4 Republika Malawi

V noci z 5. na 6. července 1964 bylo vyhlášeno samostatné dominium Malawi, jež se 6. července prohlásilo za republiku. Jméno Malawi bylo zvoleno jako budoucí název nezávislého Naska, protože národnost Malawi tvoří většinu jeho obyvatel. (Lacina a kol., 1987: 777)

Od února roku 1963 měla v rukou moc Kongresová strana Malawi (Malawi Congress Party – MCP) v čele s doživotním předsedou Hastingsem Kamuzu Bandou. Spíše formalitou pak bylo konečné rozhodnutí o datu ukončení britské koloniální vlády a také o prvních volbách, které se konaly v dubnu 1964, tři měsíce před vlastním dnem nezávislosti. Volby potvrdily vedoucí roli Kongresové strany Malawi, která získala všech 50 míst volených všeobecným a rovným hlasováním, a zbylá tři místa byla automaticky vyhrazena bělošské menšině. (Hulec – Olša jr., 2008: 291)

4.4.1 V hlavní roli zemědělství

Zemědělství, a to především rostlinná výroba, je nejdůležitějším odvětvím národní ekonomiky. Svou obživou je na něj odkázáno kolem 80 procent obyvatel. (Pantůčková a kol., 1989: 227) Zemědělství tvoří asi jednu třetinu hrubého domácího produktu a většinu příjmů z vývozu, kde nejvýznamnější exportní plodinou je tabák. Od šedesátých let vláda podporovala zemědělství využíváním většího množství půdy, vyššími výnosy sklizní nebo zavlažovacími programy. Po dosažení těchto uvedených cílů bylo uvedeno do provozu několik velkých programů na rozvoj venkova. Tyto projekty zahrnují rozšíření služeb, infrastruktury jako jsou silnice, zdravotní střediska nebo také zalesňování. Nicméně tyto programy přinesly jen malý přínos pro drobné zemědělce, jelikož reálný růst ekonomiky byl soustředěn v oblasti nemovitostí, které byly zvýhodňovány vládou. Mnozí zemědělci zůstali chudí a zadlužení a jejich produkce se nezvýšila natolik, aby splňovala požadavky rychle rostoucí populace.¹⁷

Ekonomika země byla od počátku postižena tím, že za britské koloniální správy nebyl v podstatě budován průmysl, neboť Nasko vždy sloužilo jen jako zásobárna

¹⁷ Britannica. *Malawi*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/359614/Malawi/43949/Agriculture-forestry-and-fishing>, 29. 7. 2012.

velmi levných pracovních sil pro jihoafrické a rhodeské doly. Banda od počátku podporoval stávající zaměření malawské ekonomiky na zemědělství, což byla pro zemi bez vlastních přírodních zdrojů jediná možnost. Ve velkém se na jihu země pěstoval čaj a díky sankcím vůči Rhodesii došlo k nárůstu produkce tabáku, dále bylo zavedeno také intenzivní pěstování bavlny na dolním toku Shire. V sedmdesátých letech zemědělská produkce vytvářela více než třetinu HDP. Vládě růst HDP umožnil řadu investic do vzdělání a zdravotnictví. (Hulec – Olša jr., 2008: 306) Ekonomice také pomáhala intenzivní rozvojová pomoc ze zahraničí. Hlavním státem, který financoval Malawi, byla tradičně Velká Británie, dále také Jihoafrická republika, Francie, Kanada, Německo, Japonsko, nebo také Tchaj-wan, který financoval zemědělské projekty. (Hulec – Olša jr., 2008: 307)

4.4.2 Politika H. K. Bandy

Krátce po nezávislosti někteří členové Bandyho kabinetu odstoupili na protest proti jeho autokratickým metodám a přátelení s Jižní Afrikou a portugalskými koloniemi. V roce 1965 vypuklo povstání vedené Henrym Chipemberem, jedním z bývalých ministrů Bandyho vlády, které ale nakonec nedosáhlo žádného velkého úspěchu. Když se pak v roce 1966 Malawi stalo republikou s prezidentem Bandou v čele, byl odstartován autokratický režim jedné strany. Banda si udržoval pevnou kontrolu nad vládou a věznil své protivníky.¹⁸ (A nejen tato oblast byla pevně monitorována. Dále byla například cenzurována média, která byla používána hlavně k propagandistickým účelům.) (Bauer – Taylor, 2005: 26). Nakonec byl Banda v roce 1971 prohlášen doživotním prezidentem.¹⁹

Bandova vláda problémy s rasistickými nebo jinými nedemokratickými režimy neměla, jak už bylo napsáno výše. Ukázalo se, že byla ochotna tolerovat tyto režimy a jejich vlády výměnou za finanční pomoc. I když Bandova vláda ještě v roce 1964 vstoupila do Organizace africké jednoty, vyslovovala se vždy na její půdě proti

¹⁸ Britannica. *Hastings Kamuzu Banda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/51447/Hastings-Kamuzu-Banda>, 29. 7. 2012.

¹⁹ Britannica. *Hastings Kamuzu Banda*, dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/51447/Hastings-Kamuzu-Banda>, 29. 7. 2012.

návrhům na bojkotování jihoafrického a rhodeského režimu, s nimiž naopak poměrně rychle rozšiřovala obchodní styky. Navíc jako jediná africká země v roce 1967 navázala diplomatické styky s Jihoafrickou republikou, od níž obdržela technickou a finanční pomoc. Vláda nikdy neodsoudila jihoafrickou politiku apartheidu a vytrvale se odmítala účastnit konferencí zemí východní a střední Afriky, na nichž byly posuzovány i otázky společného postupu vůči jihoafrickým a rhodeským rasistům. Díky této politice se Malawi dostalo v Africe do značné politické izolace. (Lacina a kol., 1987: 778-779)

Přes všechny své excesy byl Banda velkou částí Malawijců po téměř celou dobu své vlády respektován jako vůdce, jelikož tomu napomáhal jeho život před návratem do rodné země. (Jako například to, že dokázal dojít pěšky bez peněz do Jihoafrické unie a z horníka v dolech se nakonec dostal ke studiu na misijních školách. Nebo také to, že se ve Velké Británii stal členem britské labouristické strany a navázal kontakty s budoucími africkými prezidenty Jomo Kenyatou a Kwame Nkrumahem.) (Hulec – Olša jr., 2008: 305)

4.4.3 Současná situace v Malawi

Bandova vláda trvala až do devadesátých let, kdy na něj byl vyvíjen tlak na mezinárodní i domácí scéně a Banda tedy v druhé polovině roku 1992 souhlasil s řadou ústupků, kdy začaly vznikat nové politické strany, nezávislá média, církve a společenské organizace, které tlačily na vládu a požadovaly obnovení demokracie. Banda v říjnu 1992 oznámil, že se v následujícím roce bude konat referendum, v němž se občané Malawi mohou rozhodnout mezi systémem více stran nebo systémem stávajícím. Ve prospěch změny nakonec hlasovalo 63,5 % voličů, proto prezident a vláda souhlasili se změnou ústavy a vyhlášením nových všeobecných voleb. (Hulec – Olša jr., 2008: 325-326) Parlamentní volby vyhrála opoziční Sjdnocená demokratická fronta se 46 procenty hlasů a prezidentem se stal Bakili Muluzi se 47 %. (Hulec – Olša jr., 2008: 327)

Novým prezidentem se ve volbách v roce 2004 stal zástupce Sjdnocené demokratické fronty Bingu wa Mutharika. Ve Sjdnocené demokratické frontě se

začaly stupňovat rozbroje kvůli některým ministrům, kteří zůstávali loajální bývalému prezidentovi Muluzovi, Bingu wa Mutharika se proto rozhodl založit stranu novou. Za hlavní cíle nové strany vyhlásil dobré vládnutí, transparentnost a slíbil zlepšení ekonomické situace, zvýšil také své úsilí v boji s korupcí a zneužíváním veřejných financí včetně přicházející zahraniční pomoci. (Hulec – Olša jr., 2008: 340)

Situace v Malawi se v posledních letech příliš nemění. Human Development Index ji řadí na 171. příčku (ze 178).²⁰ Jedna z nejchudších zemí Afriky i světa se stále potýká s vysokou nezaměstnaností, velkým počtem obyvatel žijících pod hranicí chudoby a desítky tisíc lidí, kteří umírají každoročně na AIDS. Program, který by měl řešit problémy týkající se HIV-AIDS, byl zahájen až v roce 2004. (Byl uveden do provozu poté, co se ukázalo, že prezidentův bratr zemřel na toto onemocnění.)²¹ Země je stále závislá na dovozu veškerých paliv a většiny spotřebního zboží a potravin. (Minogue, 2006: 249)

²⁰ International human development reports. *Country profile – Malawi*, dostupné na: <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/MWI.html>, 14. 4. 2012.

²¹ The BBC News. *Malawi profile*, dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13864367>, 29. 7. 2012.

4.5 Republika Zimbabwe

I přesto, že Zambie i Malawi získali nezávislost téměř ihned po rozpadu Federace, v Zimbabwe cesta k nezávislosti probíhala odlišně. Vláda v Jižní Rhodesii musela stále řešit napjaté vztahy černých a bílých obyvatel. Představitelé černošské populace požadovali zavedení volebního práva podle pravidla „jeden člověk – jeden hlas“. (Což je jeden z principů ústavního práva, který by měl chránit proti diskriminaci a ve kterém jde o to, aby volební obvody zhruba odpovídaly počtu obyvatel.)²² Proti tomuto pravidlu stála většina bělošské populace, přesto se však Garfieldu Toddovi, který se stal předsedou Sjednocené rhodeské strany (původně Sjednocená strana) a následně i předsedou vlády v Jižní Rhodesii, v druhé polovině roku 1957 podařilo prosadit do novelizovaného zákona minimální zlepšení pro černé voličstvo. Avšak ministerský předseda tímto krokem začal ztrácet podporu bělošského obyvatelstva a zanedlouho ho nahradil v čele strany i v čele vlády Edgar Whitehead. (Hulec – Olša jr., 2008: 221-222)

Co se týkalo Federace Rhodesie a Naska, Edgar Whitehead a Roy Welensky požadovali, aby se co nejdříve jednalo o federaci na nejvyšší úrovni. Britský ministerský předseda Harold Macmillan vytvořil Mocktonovu komisi, která měla shromáždit všechny argumenty pro a proti Federaci. Whitehead mínil prosadit u britské vlády, spolu s opoziční Dominiální stranou, aby v případě rozpadu federace získala Jižní Rhodesie statut dominia a úplnou nezávislost. S tímto plánem ale Whitehead neuspěl a popudil proti sobě většinu rasisticky smýšlejícího obyvatelstva, která povětšinou chtěla úzké vazby s Velkou Británií udržet, proto v následujících volbách Whitehead prohrál a ministerským předsedou se stal Winston Field z Dominiální strany. V této době vznikla i Rhodeská fronta (Rhodesian Front – RF) založená dosud neznámým farmářem a veteránem z druhé světové války Ianem Smithem. (Hulec – Olša jr., 2008: 223)

Vzápětí po vyhlášení jednostranné nezávislosti Ianem Smithem v roce 1965 následovalo patnáct let takzvané rhodeské krize (1965-1980). (Ramsden, 2006: 694),

²² Law & Legal definitions. *One person, one vote rule*, dostupné na: <http://definitions.uslegal.com/o/one-person-one-vote-rule/>. 9. 4. 2012.

kdy Velká Británie zavedla hospodářské sankce vůči Rhodesii, ale odmítla zasáhnout proti ní (proti „vlastním lidem“) vojensky. (Hulec – Olša jr., 2008: 245) Sankce však nebyly účinné, protože Rhodesie byla podporována zvenčí (Jihoafrickou republikou). Britů se zvláště dotkla skutečnost, že nebyli schopni zastavit podporu, kterou Rhodesii poskytovaly Brity vlastněné společnosti v jižní Africe, které Smithovu režimu dodávaly ropu. (Ramsden, 2006: 694-695) V prosinci 1966 se k omezeným sankcím přidala i Organizace spojených národů jako celek a o dva roky později pak rozhodla Rada bezpečnosti OSN, aby byly vůči Rhodesii uplatňovány sankce v plném rozsahu. (Hulec – Olša jr., 2008: 245)

Po vyhlášení nezávislosti se uskutečnily volby, v nichž všechny poslanceké mandáty (50) obsadila Rhodeská fronta. Její zástupci v parlamentu schválili novou ústavu, která mimo jiné vyčlenila 18,1 miliónu hektarů půdy nejhorší kvality Afričanům, ovšem bělošská menšina obyvatel získala půdu zcela jiné kvality. Podobně jako v Jižní Africe i v Rhodesii byl rasismus záhy povýšen na vládní doktrínu, kdy Smithův režim ignoroval veškeré výzvy přicházející z Organizace spojených národů a z Organizace africké jednoty, ale i z Velké Británie. Mohl tak vystupovat, jelikož měl podporu od jihoafrických fašistů a portugalských fašistů, a neveřejně za rhodeskými rasisty stáli i představitelé největších západních firem a podniků. (Ti se báli o udržení svých pozic v Rhodesii.) (Lacina, 184: 137)

Od počátku však bylo jasné, že se hospodářskými sankcemi nemůže podařit Rhodesii donutit k vnitropolitickým demokratickým změnám. Přesto britská vláda trvala na tom, že v Rhodesii vojensky nezasáhne. Vyjednávání a ústupky z britské strany svědčily o tom, jak Británii záleželo na vytvoření takových vnitropolitických poměrů v Rhodesii, které by nevzbuzovaly pozornost afrických států a které by proti sobě nevyprovokovaly útok afrického národně osvobozeneckého hnutí. Rhodesie tak měla zůstat nárazníkovým státem mezi svobodnou Afrikou a Jihoafrickou republikou, v níž měly britské společnosti uloženy jedny ze svých nejvýnosnějších kapitálových investic. (Hulec, 1974: 70-71)

Černošští obyvatelé pokračovali v boji za osvobození, v němž se jim dostávalo podpory od socialistických států, Zambie nebo od Organizace africké jednoty. Důležitým mezníkem se stal 6. prosinec 1971, kdy se dočasně osvobozené organizace lidu Zimbabwe spojily v Africkou národní radu. (Lacina, 1984: 139) Vystupňování partyzánského boje ve velkou osvobozenou válku, která by mohla zachvátit celý africký jih, se báli političtí činitelé Spojených států a Velké Británie, protože takovýto vývoj by pochopitelně mohl ohrozit hospodářské a politické zájmy Západu v celé oblasti. (Lacina, 1984: 140) Proto byl v letech 1975-1976 předložen plán na řešení situace v Rhodesii, jež sice nevyklučovalo osvobozené hnutí z navrhované politické struktury, avšak zdaleka neplnilo jeho požadavek vlády většiny. (Beneš a kol., 1984: 47) Třebaže plán zachovával všechny hlavní výsady bělochů, Rhodeská fronta ho odmítla především na základě negativního postoje bělošské menšiny, která se obávala, že i omezené a taktické ústupky budou jen počátkem řetězu, který povede k úplné ztrátě jejich moci a výsad. (Beneš a kol., 1984: 47)

4.5.1 Začátek černošské politiky

V říjnu 1976 se do Salisbury začali vracet ze zahraničí někteří představitelé černošských uskupení, jako byl například Joshua Nkomo nebo Abel Muzorewa. (Hulec – Olša jr., 2008: 279) Boj proti rasistům spojil Africký národní a Africký lidový svaz Zimbabwe ve Vlasteneckou frontu Zimbabwe, kdy se jejími spolupředsedy stal Robert Mugabe a Joshua Nkomo. Na podnět Velké Británie byla svolána na 28. října konference v Ženevě, kde Vlastenecká fronta rozhodně trvala na předání vlády do rukou Afričanů a odmítala ze svých požadavků ustoupit. Konference proto nedopadla úspěšně. (Lacina, 1984: 142)

V té době začala vznikat britsko-americká iniciativa, kdy nový britský ministr zahraničí David Owen zahájil jednání v Jihoafrické republice a v Rhodesii v souladu s plánem, který vypracoval se svým americkým kolegou Cyrusem Vancem. (Hulec Olša jr., 2008: 281) Oba pokračovali ve snahách o prosazení plánů na vytvoření vlády africké většiny a předpokládali, že vyhlášení nezávislosti proběhne do roku 1978.

Následně Smithova vláda navázala styky s Muzorewou ze Sjednocené africké národní rady a odpadlíkem ze ZAPU Sitholem. S těmi podepsala smlouvu o takzvaném vnitřním urovnání, na jejímž základě měla být v prosinci 1978 vyhlášena nezávislost neokolonialistického útvaru Zimbabwe-Rhodesie. Rasisté formálně přiznali všeobecné hlasovací právo všem obyvatelům země, bělochům mělo být trvale garantováno vlastnictví nemovitého a movitého majetku a v jejich rukou mělo zůstat soudnictví. Proti této dohodě však vystoupila Vlastenecká fronta Zimbabwe, socialistické země i Rada bezpečnosti OSN. (Lacina, 1984: 142-143)

V září 1979 se konala konference v Lancaster House v Londýně, jejíž úkolem bylo ukončit partyzánské boje a zapojit černošské politiky (Joshuu Nkoma a Roberta Mugabeho) do vnitropolitického uspořádání země. V přechodném období, které nemělo trvat déle než tři měsíce, se měl ministerský předseda (Abel Muzorewa) vzdát svého postavení a zemi měl spravovat nově jmenovaný britský guvernér (Christopher Soames). (Hulec – Olša jr., 2008: 286-287) Země se tak poté stala opět britskou korunní kolonií pod starým názvem Jižní Rhodesie. (Ta z pohledu mezinárodního práva nikdy nepřestala existovat, protože jak samotnou existenci Rhodesie po jednostranném vyhlášení nezávislosti, tak Zimbabwe-Rhodesii neuznal žádný stát světa.) (Hulec – Olša jr., 2008: 289)

Ve dnech 27. - 29. února 1980 proběhly parlamentní volby, v nichž získal Africký národní svaz necelých 65 %, Africký lidový svaz necelých 25 % hlasů a Muzorewova Sjednocená africká národní strana získala pouhých 8 % hlasů. Strany ZANU a ZAPU měly dohromady 77 křesel, 20 zbývajících míst bylo vyhrazeno bílé menšině, a byli proto schopni vytvořit novou vládu vedenou Robertem Mugabem, která se zasloužila o to, že 18. dubna 1980 byl vyhlášen 50. africký stát – Republika Zimbabwe. (Lacina a kol., 1987: 771)

4.5.2 Země pod vedením Roberta Mugabeho

Mugabeho vláda, která v předvolebním manifestu označila za svůj cíl budování socialistického státu a socialistické ekonomiky, ve svých prvních programových prohlášení uvedla, že musí přihlédnout k některým specifickým rysům. A to k tomu, že země v důsledku rasistického útlaku disponuje jen hrstkou odborníků z řad Afričanů, proto považovala za nutné zachovat v zemi přítomnost co největšího počtu bělochů, kteří ovládali řídicí aparát ekonomiky a státní správu. Jejich odchod by jinak zkomplikoval úsilí vlády o obnovu země. (Beneš a kol., 1984: 54) Bylo také třeba opět nastartovat hospodářství po dlouhotrvajících sankcích, avšak pro ekonomicky rozvinuté Zimbabwe to neměl být velký problém, jelikož se zemědělská výroba vhodně doplňovala s průmyslovým a těžebním sektorem. Pro rozmanitou výrobu byl zimbabwský vnitřní trh malý a Zimbabwe se potřebovalo otevřít světu. První dva roky po nezávislosti se vyznačovaly prudkým ekonomickým růstem a díky rozvojové pomoci, přílivu investic a zvýšeným příjmům státního rozpočtu se vláda mohla po převzetí moci pustit do rekonstrukce těžce poničené infrastruktury. (Hulec – Olša jr., 2008: 408-409) V této době bylo Zimbabwe považováno za jednu z nejstabilnějších a prosperujících zemí. Země byla příkladným modelem toho, jak dojít k rasovému usmíření mezi černými a bílými obyvateli. Avšak dvě dekády po nezávislosti se Zimbabwe ocitlo v hluboké politické, ekonomické a sociální krizi. (Bauer – Taylor, 2005: 169)

Období let 1980-1997 bylo příznačné dominancí strany ZANU-PF a úpadkem bílé politické moci. (Bauer – Taylor, 2005: 176) Strana ZANU-PF vznikla spojením Afrického národního svazu Zimbabwe (ZANU) a Vlastenecké fronty (PF), kdy dohodu o sjednocení těchto stran podepsal v prosinci 1987 Robert Mugabe a Joshua Nkomo. V září 1987 Senát kontrolovaný Mugabeho stranou odsouhlasil novou ústavu, jíž zrušil 20 poslaneckých a 10 senátních mandátů zimbabwských bělochů. Toto rozhodnutí znamenalo politický konec Iana Smitha a jeho strany, jelikož se poměr poslanců ZANU-PF k zástupcům ostatních politických stran změnil z 64:36 na 79:1. (Poslední opoziční poslanecké místo patřilo Sitholetovi.) (Hulec – Olša jr., 2008: 424)

Robert Mugabe se stal prezidentem Zimbabwe v roce 1987 a dominuje politickému systému země dodnes.²³ Funkce prezidenta měla původně trvat po dobu pěti let a maximálně dvě volební období, avšak legislativa neměla zpětnou účinnost, a Mugabe se tedy mohl ucházet o křeslo prezidenta, kdy chtěl. V roce 1999 opozice zformovala novou stranu – Hnutí za demokratickou změnu (Movement for Democratic Change), do jehož čela se postavil vůdce odborů Morgan Tsvangirai. (Dowden, 2008: 147) Mugabeho politika a jeho chaotické přerozdělení půdy, které začalo v roce 2000, způsobilo hromadný odchod bílých farmářů, poškození a ochromení ekonomiky a výrazný nedostatek základních komodit. V roce 2002 Mugabe zfalšoval výsledky prezidentských voleb, aby si tak zajistil znovuzvolení. V březnu 2005 vládnoucí strana ZANU-PF používala podvody a zastrašování k tomu, aby v parlamentních volbách získala dvoutřetinovou většinu a mohla tak změnit ústavu dle libosti a znovu obnovit Senát zrušený v osmdesátých letech. V dubnu 2005 vláda spustila program o znovuoobnovení pořádku, který byl zdánlivým program městské racionalizace a který však vyústil ve zničení domovů nebo podniků 700 tisíc převážně nejchudších stoupenců opozice. V červnu 2007 Robert Mugabe zavedl regulaci všech cen a způsobil tím nakupovací paniku v obchodech, kde na několik měsíců zůstaly prázdné regály.²⁴ Již několik let trápí zemi inflace, která dosahovala i několika miliónu procent. Země tiskla bankovky v hodnotách stovek miliónů zimbabwských dolarů, které se stávaly brzy téměř bezcennými a nebylo možné si za ně pořídit ani bochník chleba. (Nakonec v roce 2009 Zimbabwe jako svoji měnu začalo používat americký dolar.)²⁵

V březnu roku 2008 proběhly další parlamentní a prezidentské volby, ve kterých zvítězil Morgan Tsvangirai a jeho Hnutí za demokratickou změnu, avšak policie a armáda začala zastrašovat stoupence a členy opozice, a Tsvangirai z toho důvodu raději od voleb ustoupil. (Dowden, 2008: 156-157) Mezinárodní společenství toto násilí prováděné na opozici odsoudilo, proto poté došlo ke složitým jednáním o

²³ The CIA – The World Factbook. *Zimbabwe*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>, 15. 4. 2012.

²⁴ The CIA – The World Factbook. *Zimbabwe*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>, 15. 4. 2012.

²⁵ The New York Times. *Using U.S. Dollars, Zimbabwe Finds a Problem: No Change*, dostupné na: http://www.nytimes.com/2012/04/25/world/africa/using-us-dollars-zimbabwe-finds-a-problem-no-change.html?_r=2&pagewanted=all, 29. 7. 2012.

rozdělení moci, kdy výsledek byl ten, že Robert Mugabe zůstal prezidentem a premiérem se stal Morgan Tsvangirai. Klíčové vládní otázky ale vyřešeny nebyly. Mugabe vyzval k předčasným volbám v roce 2011, jejich přesné datum však určeno nebylo.²⁶ A s množícími se zprávami o špatném zdravotním stavu nejstaršího afrického vládce se objevily také úvahy nad tím, že právě zdravotní problémy autoritářského prezidenta jsou tím skutečným důvodem, proč chce uspišit prezidentské volby, jelikož jeho dlouholetý rival Tsvangirai by je chtěl uspořádat až poté, co bude hotová nová ústava.²⁷

²⁶ The CIA – The World Factbook. *Zimbabwe*, dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>, 15. 4. 2012.

²⁷ Idnes.cz. *Zemřel jsem víckrát než Ježíš Kristus, vyvrací zprávy o chorobě Mugabe*, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/zemrel-jsem-vickrat-nez-jezis-kristus-vyvraci-zpravy-o-chorobe-mugabe-1zb-/zahranicni.aspx?c=A120221_160200_zahranicni_ipl. 15. 4. 2012.

5 Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo zmapovat průběh a dekolonizaci Středoafričké federace, a také to, jak se státy vyvíjejí dnes v kontextu dekolonizace. Nejdříve zhodnotím federaci v rámci boje černých obyvatel za nezávislost. Jak je patrné, dle mého názoru, z výše uvedené kapitoly o cestě k nezávislosti, ani vznik federace nepřerušil předchozí usilovný boj černošského obyvatelstva proti koloniální nadvládě. Představitelé Velké Británie doufali, že vytvořením federace si udrží svoji moc na tomto území, ale vzpoury a protesty časem dál rostly, a zachování federace se jevilo jako neudržitelné. Černí obyvatelé se chtěli definitivně zbavit kolonizátorů, a proto federace nemohla být prakticky nikdy plně funkční.

Při získávání a zpracovávání informací z literatury se potvrdily mé domněnky uvedené v úvodu, že mezinárodní politická situace měla zásadní vliv na používaný jazyk autorů. Bylo patrné například to, odkud autor pocházel, zda ze „západních“ nebo „východních“ států. V knihách a publikacích autorů, kteří pocházeli ze socialistických států, byly velice často „západní“ státy stavěny do role „imperialistů“, kteří drancují dobytá území pouze kvůli vlastním „imperialistickým“ zájmům a kteří zároveň podněcují podrobené národy proti sobě, aby se nemohli spojit a vystupovat společně vůči kolonialistům. Nepovažuji ovšem všechna tato tvrzení za nepravdivá.

V úvodu jsem si dala za cíl zaměřit se na to, zda dekolonizace ovlivnila další směřování nástupnických států. Téměř všechny bývalé koloniální země v Africe zůstávají hospodářsky málo vyvinutými státy a většinou jsou závislé na obchodu se zemí, kterou byly kolonizovány. Jako příklad uvádím Zimbabwe, které v polovině 20. století ovládala bělošská menšina praktikující politiku apartheidu. Černí Afričané proti apartheidu a bělošské nadvládě po dlouhá léta bojovali, až se nakonec dostali k moci v osmdesátých letech. Avšak dříve prosperující zemi dovedla nakonec vláda Roberta Mugabeho na pokraj kolapsu. Země se potýká s vysokou nezaměstnaností a hyperinflací, která se ještě v nedávných dobách pohybovala v řádech stovek milionů procent. Zimbabwský dolar je v podstatě bezcenný a v zemi se platí zahraničními

měnami. Hroutí se zde i zdravotní systém, chybí pitná voda, nenachází se zde potřebný dostatek léků a země je stále závislá na zahraniční potravinové pomoci.

Ani Republika Malawi na tom není o poznání lépe než Zimbabwe, zemi sužovalo ještě poměrně nedávno sucho a s ním spojený hladomor, v poslední době se zde objevují procesy s lidmi obviněnými z čarodějnictví, dále také dochází k utlačování homosexuálů, kteří musí žít v utajení a kteří jsou často obviňováni z přenosu HIV/AIDS, kterým je v zemi se 13 miliony obyvatel nakaženo kolem 15% populace.

V Zambii, jak už bylo řečeno výše, je hlavním problémem stále přetrvávající chudoba a vysoká nezaměstnanost. Předpokládaná délka života v Zambii je jedna z nejnižších na světě a je z velké části ovlivňována vysokým počtem lidí nakažených virem HIV/AIDS. Avšak co se týče politické situace, Zambie je v rámci mezinárodního společenství považována za stabilní zemi s relativně efektivní a transparentní vládou, což v Africe nebývá častým jevem.

Dle mého názoru kolonizované státy v podstatě ani neměly jinou možnost, než postoupit svá území Britům. Státy většinou teprve přecházely od rodově kmenových vztahů ke třídním, nevlastnily žádné účinné zbraně, které by mohly použít na obranu před kolonizátory. Svá území k těžbě surovin poskytovaly britským obchodním společnostem výměnou například za zbraně a střelivo, kterými by pak mohli ubránit svoji půdu. Avšak obchodní společnosti jednaly za jejich zády, používaly různých taktik, například nutily náčelníky a jiné představitele obsazovaných území podepisovat nejasné smlouvy, které se daly vykládat tak, jak zrovna potřebovaly. Domnívám se, že tyto faktory přispěly zásadním způsobem k úspěšnému dobytí území Zimbabwe, Zambie a Malawi.

6 Seznam literatury

Bauer, Gretchen – Taylor, Scott D. (2005): *Politics in Southern Africa: State and society in transition*. Lynne Rienner Publishers: USA.

Baxter, G. H. – Hodgens, P. W. (1957): The Constitutional Status of the Federation of Rhodesia and Nyasaland. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. Vol. 33, No. 4 (Oct., 1957), pp. 442-452.

Beneš, Vlastislav a kol. (1984): *Zimbabwe*. Pressfoto: Praha.

Dowden, Richard (2008): *Africa: altered states, ordinary miracles*. Portobello Books: London.

Gore-Browne, Stewart (1936): The Federated States of Rhodesie. *Journal of the Royal African Society*. Vol. 36, No. 142 (Jan., 1937), pp. 2-7.

Ferguson, Niall (2002): *Empire: the rise and demise of the British world order and the lessons for global power*. Basic Books: New York.

Hrbek, Ivan (1966): *Dějiny Afriky. Kniha druhá*. Svoboda: Praha.

Hulec, Otakar – Olša, Jaroslav jr. (2008): *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

Hulec, Otakar (1974): *Rhodesie*. Svoboda: Praha.

Hyam, Ronald (1987): The Geopolitical Origins of the Central African Federation: Britain, Rhodesia and South Africa, 1948-1953. *The Historical Journal*. Vol. 30, No. 1 (Mar., 1987), pp. 145-172.

Lacina, Karel (1984): *Na jih od rovníku*. Horizont: Praha.

Lacina, Karel a kol. (1987): *Nejnovější dějiny Afriky*. Svoboda: Praha.

Minogue, Kenneth (2005): *Vlády a vládcové: jak se kde vládne*. Fortuna Print: Praha.

Pantůčková, Jitka a kol. (1989): *Střední a Východní Afrika*. Pressfoto: Praha.

Ramsden, John (ed.) (2006): *Oxfordský průvodce britskou politikou 20. století*. Prostor: Praha.

Rennie, Gilbert (1955): The First Year of Federation. *African Affairs*. Vol. 54, No. 214 (Jan., 1955), pp. 18-27.

Somerville, J. J. B. (1963): The Central African Federation. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. Vol. 39, No. 3 (Jul., 1963), pp. 386-402.

Stamberger, Walter (1963): *Dějiny kolonialismu*. Orbis: Praha.

Vambe, L. C. (1959): An African Looks at Federation. *African Affairs*. Vol. 58, No. 233 (Oct., 1959), pp. 285-292.

Welensky, Roy (1952): Toward Federation in Central Africa. *Foreign Affairs*. Vol. 31, No. 1 (Oct., 1952), pp. 142-149.

7 Internetové zdroje

Britannica. <http://www.britannica.com/>.

CIA – The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.

Encyclopedia.com. <http://www.encyclopedia.com/>.

Human Development Reports. <http://hdr.undp.org/en/>.

Idnes.cz. <http://www.idnes.cz/>.

Law & Legal definitions. <http://definitions.uslegal.com/>.

The BBC News. <http://www.bbc.co.uk/news/>.

The Fund For Peace. <http://www.fundforpeace.org/global/>.

The New York Times. <http://www.nytimes.com/>.

The University of Texas at Austin. <http://www.utexas.edu/>.

8 Résumé

This bachelor thesis focuses on decolonization of the British Central Africa and its problems. The topic is worth academic attention due to controversial attempts of the United Kingdom in the region. After the First World War the resistance in colonies against the British rule began to grow and after the Second World War the United Kingdom could not hold the colonies together anymore. After the Second World War the United Kingdom tried to create a federation in the region, but the attempt turned out as unsuccessful. The Central African Federation broke up into three states – Rhodesia, Republic of Zambia and Republic of Malawi. Republic of Zambia and Republic of Malawi were ruled by the native inhabitants and Rhodesia was ruled by the white minority. In 1980 the native inhabitants took power in Rhodesia.

The aim of this thesis is to map the process of decolonization of the Central African Federation and the indication of further development of independent states. The bachelor thesis is divided into three parts. The first part of the text is focused on the general characteristics of colonialism and the characteristics of the British colonialism. In the second part the British attempts in the territory of South Africa were pursued. And the third part of the text dealt with the formation of the Central African Federation. In the end, there can be found an evaluation of the course of decolonization and how states are evolving today in the context of decolonization.

9 Přílohy

FEDERATED STATES

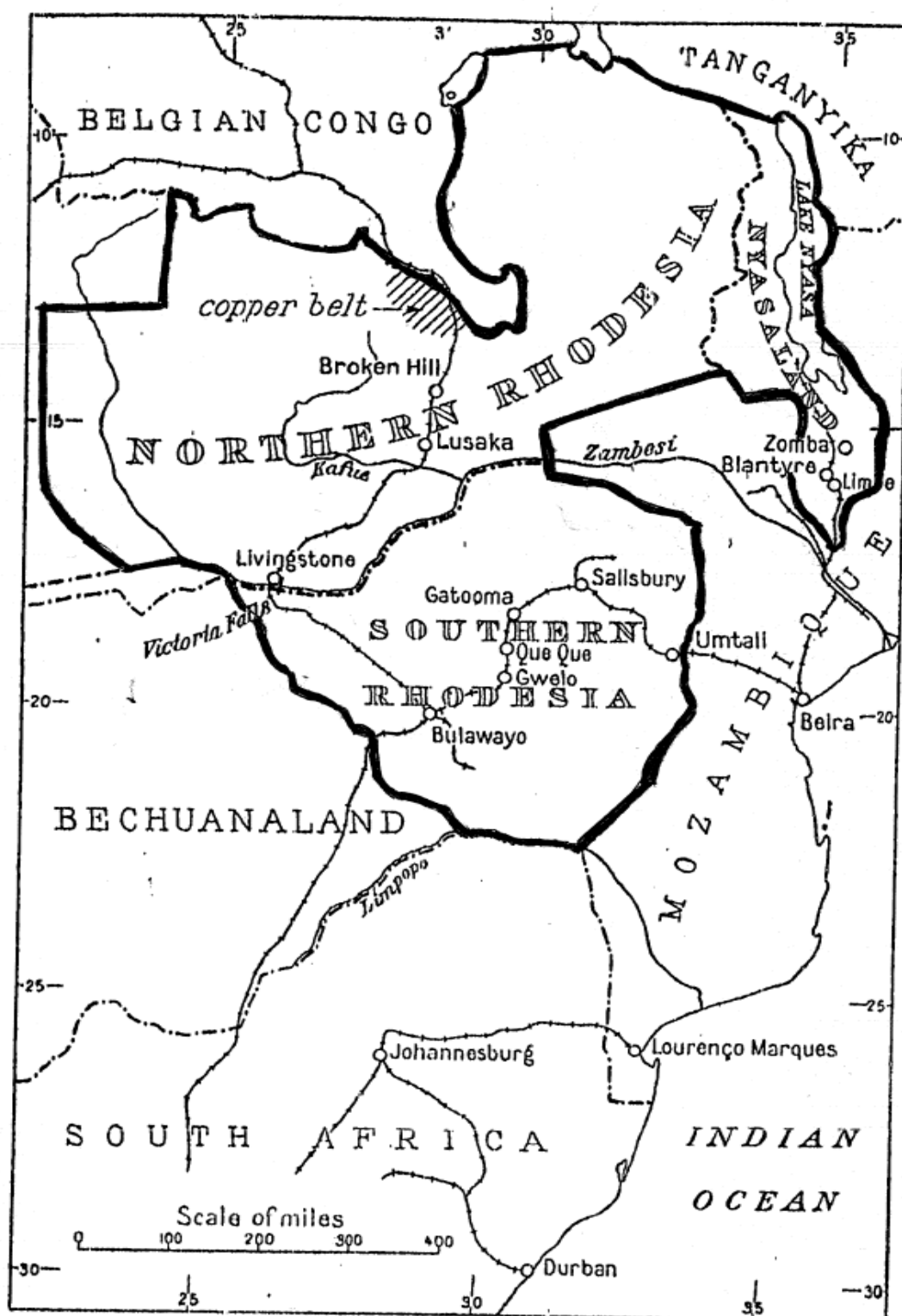
— OF —

RHODESIA

[Facing page 5]

Mapa č. 1. Severozápadní, severovýchodní, střední a jižní Rhodesie z roku 1936.

Převzato z: (Gore-Browne, 1936: 2).

Mapa č. 2. Federace Rhodesie a Naska.

Převzato z: (Welensky, 1952: 144)

Mapa č. 3. Geografická mapa dnešního Zimbabwe, Zambie a Malawi.

Převzato z: The University of Texas at Austin. *Zambia*, dostupné na: http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/zambia_pol01.jpg, 29. 7. 2012.